

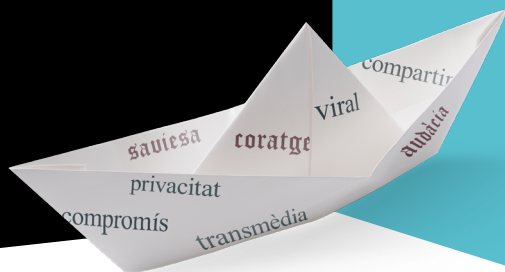
TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA

Cre

Espais Terminològics 2016

Creació terminològica:
de Llull a les xarxes socials

 termcat
centre de terminologia

enprimer**terme**.11
Papers

Creació terminològica: de Ramon Llull a les xarxes socials

Espais Terminològics 2016

Direcció de la col·lecció:
Jordi Bover i Salvadó

Coordinació:
F. Xavier Fargas Valero

Edició d'aquest volum a cura de:
F. Xavier Fargas Valero

Imatges:
Henar Velázquez Montané

Creació terminològica: de Ramon Llull a les xarxes socials

Espais Terminològics 2016

1a edició: juliol del 2017

© dels textos: els autors

© d'aquesta edició:

TERMCAT, Centre de Terminologia
Mallorca, 272. 08037 Barcelona
www.termcat.cat - informacio@termcat.cat

© imatge de la coberta: iStock.com / kyoshino

Maquetació:

ebc, serveis editorials / Grafime

ISBN: 978-84-393-9573-7

El contingut d'aquest document està sotmès a una llicència Creative Commons d'ús obert, amb reconeixement d'autoria i sense obra derivada
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/deed.ca>

TAULA DEL CONTINGUT

Introducció

Jordi Bover, director del TERMCAT. 9

Programa de la jornada. 13

1. Reflexions i perplexitats sobre la llengua de Lluï
Joan Santanach i Suñol. 15
2. Tendències actuals en neologia catalana:
innovar o copiar?
Judith Freixa 35
3. Creació de termes científics
Elena Guardiola i Josep-Eladi Baños 53
4. *Coca-Cola*, terme principal; *Coke*, sinònim
complementari: creació de noms de marca
i terminologia
Jordi García 73
5. Creació de noms i condicionants socials
Enric Gomà. 83

Introducció

Aquest llibre recull les actes de la sisena edició dels Espais Terminològics, que es van dur a terme el dia 20 d'octubre de 2016 i es van dedicar als recursos de creació lèxica en terminologia.

Els Espais Terminològics són una trobada biennal que des de l'any 2005 organitza el TERMCAT per afavorir el diàleg i l'intercanvi de coneixement en aspectes relacionats amb la pràctica terminològica. Les jornades precedents es van dedicar a la normalització terminològica (2005), al tractament dels manlleus (2007), a la variació geolingüística (2009), a la difusió i l'ús dels termes (2012) i a la terminologia i el coneixement compartit (2014).

En l'edició d'aquest any ens va semblar interessant aprofundir en un acte que és inherent a la condició humana i que és motiu de reflexió per als que ens interessa la llengua i de manera especial per als que treballem en la normalització terminològica: l'acte de donar nom a les coses. És un fenomen especialment important i productiu avui dia, en què, sobretot gràcies a les noves tecnologies, el coneixement creix d'una manera exponencial i, per tant, també el nombre de conceptes que cal batejar. No hi ha dubte, però, de la transcendència que ha de tenir també la creació terminològica quan ets la primera persona que utilitzes en la teva llengua conceptes filosòfics i teològics, com és el cas de Ramon Llull.

Per això, tenint en compte que aquest any se celebrava l'any Llull, amb motiu dels 700 anys de la mort del savi mallorquí, vam voler iniciar aquest recorregut per la creació terminològica amb una ponència que abordés els reptes denominatius als quals es va enfrontar Llull en escriure per primer cop en la nostra llengua de temes reservats fins aleshores a les llengües clàssiques. Joan Santanach, comissari de l'any Llull i professor

de la Universitat de Barcelona, és l'encarregat de fer aquesta aproximació. Com veureu, Lull no va ser conscient, ni va pretendre —ans al contrari— ser iniciador de la literatura catalana i molt menys del català científic, tot i que és evident que, amb més de 260 obres escrites, va haver d'afrontar molts reptes lingüístics, entre ells, és clar, el de la creació neològica. I no tinc cap dubte que si avui visqués Ramon Lull utilitzaria el potencial de les xarxes socials per convèncer infidels i adaptaria el llenguatge tant com convingués a aquesta realitat, tal com de fet va fer quan va passar-se a una llengua vulgar per fer-se entendre millor entre el seu públic potencial, que de fet és allò que busquem en qualsevol acte de comunicació.

En homenatge a aquesta commemoració lul·liana, vam escollir el Museu Marítim de Barcelona, a les drassanes històriques, un indret que l'inesgotable Ramon Lull probablement va conèixer de primera mà, com a marc idoni per a dur a terme aquesta jornada.

En la segona ponència, de la mà de Judit Freixa, directora de l'Observatori de Neologia de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada i professora de la Universitat Pompeu Fabra, fem un salt de 700 anys per saber quins recursos utilitzem actualment per a designar els nous conceptes.

Judit Freixa divideix la seva intervenció en dues parts: en la primera, a partir del buidatge que es duu a terme des de l'Observatori de Neologia, fa una relació dels processos neològics que avui dia tenen més rellevància en la creació de denominacions catalanes. En una segona part compara l'aparició d'aquests neologismes en la premsa catalana i en la castellana i fa una deducció força inquietant: molts dels mots creats aparentment amb mecanismes propis de la llengua (no manlleus) pot ser que siguin calcs del castellà, atès que molts neologismes es documenten en català força anys més tard que no en la llengua veïna. Potser caldrà fer una anàlisi més aprofundida en el futur, abans d'extreure conclusions definitives (com ara veure si el castellà no calca també alhora l'anglès, què fan altres llengües romàniques o si l'arrel de problema no és més de creació i transmissió de coneixement que no pas de neologia). En qualsevol cas, Judit Freixa acaba amb un missatge positiu, valent-se també d'un neologisme: el català, històricament, ha

estat *resilient* i, per tant, cal pensar que serà capaç d'adaptar-se a les influències externes per sobreviure.

En darrer lloc, recollim les aportacions de la taula rodona que va cloure l'acte i ens van permetre conèixer diversos àmbits en què la creació denominativa no és un fet espontani i pot tenir una transcendència important.

Per una banda, Josep-Eladi Baños, metge i professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, i Elena Guardiola, també metgessa i professional de la indústria farmacèutica, se centren en la rellevància que té l'ús dels epònims en la terminologia mèdica: tot i que molts ho consideren un ús imprecís i que porta a confusió, en comparació amb l'ús de termes descriptius, la realitat és que és un dels recursos més utilitzats en la neologia mèdica. I també podreu constatar amb satisfacció la importància dels epònims catalans, reflex de la importància de la medicina catalana.

Jordi García, professional de la creació de noms de marca, professor de la Universitat Ramon Llull i extreballador del TERM CAT, per una altra banda, ens presenta els recursos emprats en l'àmbit de la publicitat i la creació de marques. La seva intervenció destaca amb claredat els paral·lelismes entre l'activitat terminològica i la creació de denominacions comercials. I ens recomana l'aplicació d'estratègies del màrqueting en la implantació de la terminologia per millorar-ne l'efectivitat.

Finalment, la intervenció d'Enric Gomà, escriptor, guionista i divulgador lingüístic, serveix per analitzar els casos en què diversos condicionants socials comporten canvis o tries en els usos dels parlants. La seva intervenció se centra especialment en casos d'eufemismes, de llenguatge políticament correcte i altres fenòmens assimilables, que determinen la preferència actual per certes formes respecte d'altres. Fa una crida a respectar la riquesa de renecs i altres expressions semblants en els registres populars, i a reservar les expressions més neutres per als contextos en què sigui més adequat.

Vull acabar amb un agraïment a totes aquelles persones que han fet possible la celebració d'aquests Espais Terminològics: als ponents i autoritats, les seves contribucions; als equips, tant de la Direcció General de Política Lingüística com del TERM CAT, la seva inestimable feina en l'organització i desenvolupament de l'acte, i, és clar, al públic, la seva fidel assistència a les di-

verses edicions dels Espais, que ens encoratja a continuar amb noves convocatòries. Desitjo, en qualsevol cas, que la relectura dels textos preparats pels ponents permeti aprofundir i analitzar amb més detall els diversos aspectes que s'hi van apuntar al voltant de la creació terminològica.

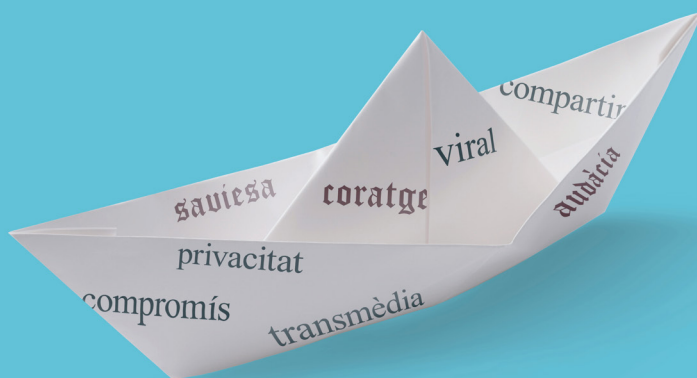
Jordi Bover, director del TERM CAT

Programa de la jornada

espaisterminològics

Creació terminològica: de Llull a les xarxes socials

Barcelona, 20 d'octubre de 2016
Sala d'actes del Museu Marítim de Barcelona

Amb la col·laboració de:

Creació terminològica: de Lull a les xarxes socials

Els Espais Terminològics són una trobada de caràcter biennal que organitza el TERMCAT per afavorir el diàleg i l'intercanvi de coneixement en aspectes relacionats amb la pràctica terminològica.

En l'edició del 2016, que coincideix amb la celebració de l'Any Lull, es proposa reflexionar sobre els recursos de creació lèxica i, més concretament, sobre la creació en terminologia. Quins recursos va fer servir Ramon Lull per a crear la terminologia que necessitava? Són recursos vius, actualment? En l'era de les xarxes socials, hi ha recursos nous o diferents? Es fan servir els mateixos recursos en la neologia espontània i en la neologia planificada? I en la mateixa proporció? En quins àmbits es creen denominacions, encara que no siguin estrictament terminològiques? Hi ha criteris que es poden considerar transversals?

Les reflexions dels experts convidats ens permetran donar resposta a interrogants com aquests i, segurament, a plantejar-ne d'altres ben interessants. Terminòlegs, traductors, filòlegs, mediadors lingüístics, professors i estudiants universitaris poden trobar en el diàleg plantejat elements d'interès per a la seva tasca professional o de recerca.

9.45 h **Acollida dels participants**

10.00 h **Inauguració**
Ester Franquesa, directora general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya
Joandomènec Ros, president de l'Institut d'Estudis Catalans
Jordi Bover, director del TERMCAT

10.30 h **Ramon Lull, creador de termes**
Joan Santanach, comissari de l'Any Lull i professor de la Universitat de Barcelona

11.15 h **Pausa i cafè**

11.45 h **Tendències actuals en neologia**
Judit Freixa, directora de l'Observatori de Neologia de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada (Universitat Pompeu Fabra)

12.30 h **Taula rodona: la neologia no espontània**
Introducció i moderació:
Xavier Fargas (TERMCAT)
Creació de termes científics:
Josep-Eladi Baños (Universitat Pompeu Fabra) i **Elena Guardiola** (metgessa)
Creació de noms de marca:
Jordi Garcia (Neimik)
Creació de noms i condicionants socials:
Enric Gomà (guionista i divulgador lingüístic)

14.00 h **Clausura**

1. Reflexions i perplexitats sobre la llengua de Lull

Joan Santanach i Suñol

JOAN SANTANACH I SUÑOL

Professor de la Universitat de Barcelona i director editorial de l'Editorial Barcino. Ha estat nomenat comissari de l'Any Lull. S'ha dedicat a l'estudi de la cultura i la literatura medievals, amb una atenció especial en la figura de Ramon Llull i la transmissió de la seva obra; ha publicat diverses edicions crítiques de llibres seus, com la de la Doctrina pueril (2005) i, amb Albert Soler, del Romanç d'Evast e Blaquerna (2009). És autor, amb Lola Badia i Albert Soler, del llibre Ramon Llull as a Vernacular Writer

(2016). També s'ha interessat per l'estudi dels llibres de cuina medievals, àmbit en el qual ha fet múltiples aportacions, incloses edicions del Llibre de Sent Soví (2006) i del Llibre d'aparellar de menjar (2016). Ha publicat alguns estudis sobre la literatura del segle XIX i l'obra de Jacint Verdaguer, i ha participat en l'edició de l'Epistolari català de Joan Miró (2009).

Avui s'ha assumit de forma general que Ramon Llull és el «creador del català literari». És així com se'l qualifica, per exemple, cometes incloses, en el capítol que obre les pàgines que li van dedicar Josep M. Nadal i Modest Prats en la seva *Història de la llengua catalana*. Els dos estudiosos, fent-se ressò de la tradició que, des de final del XIX, repetia el tòpic, valoraven la justesa del qualificatiu sobretot pel fet que «la seva aportació representa per a la prosa catalana una precoç aparició en els

campes més diversos del saber que [...] seran reservats al llatí en la majoria de llengües durant molt de temps».¹

És indiscutible que Llull va haver de plantejar-se molts aspectes que, per al vernacle, mai ningú no s'havia plantejat abans. Necessitava una llengua apta per expressar pensaments i arguments complexos, i amb aquest objectiu va dotar el seu català dels recursos sintàctics, lèxics i també estilístics necessaris. La llengua esdevé en mans de Llull un instrument àgil i mal·leable, fruit d'una reflexió prèvia que es pot resseguir en diverses obres, i que des de l'inicial i extens *Llibre de contemplació* mostra una maduresa sorprenent, i més encara tenint en compte la manca de precedents i d'assajos previs.²

La consideració de "creador del català literari", o bé de "pare de la literatura catalana", que és un altre epítet de connotacions similars que acostuma a atribuir-se-li, tenen algunes implicacions que no sempre quadren amb les aspiracions de Llull i la recepció de què va ser objecte la seva obra en els segles posteriors.³ Perquè l'ús que Llull fa de la llengua, o més aviat de les llengües, és essencialment pràctic, i està destinat a impulsar la missió, tant entre els cristians com entre els fidels d'altres religions, i a difondre la seva Art, el mètode que va trobar per demostrar la veritat. És en aquest darrer àmbit, el de l'Art, que localitzem les seves principals aportacions lingüístiques, si més no clarament conscients, i que són percebudes per ell mateix com a innovacions.

Des del segle xx, que és quan es construeix la visió, essencialment acadèmica, que fa de Llull el "creador del català literari", o des del nostre segle xxi, l'escriptor mallorquí s'erigeix com una figura immensa situada als orígens de la literatura catalana, com un escriptor amb un catàleg que supera les dues-centes seixanta obres, una part significativa de les quals és escrita en català. D'aquestes obres, n'hi ha unes quantes de citació ineludible en qualsevol història de la literatura catalana. Ja he esmentat el *Llibre de contemplació*, i hi hauriem d'afegir el *Llibre de l'orde de cavalleria*, el *Llibre del gentil e dels tres savis*, el *Blaquerna* amb el seu *Llibre d'amic e amat*, el *Llibre de mera-*

1. Nadal i Prats 1982: 301-356, esp. 306.

2. Vegeu Llull 2009a i 2015.

3. Badia, Santanach i Soler 2009a.

velles i el *Llibre de les bèsties*, el *Desconhort*, l'*Arbre de ciència* i la seva quinzena part, l'*Arbre exemplifical*, el *Cant de Ramon*, i encara me'n deixo. Veient el gruix i la qualitat d'aquestes obres, i la data en què van ser escrites, la temptació de veure en Llull el punt de partida de la literatura catalana esdevé difícilment resistible.

A les antípodes d'aquesta imatge, Ramon Llull es presenta a si mateix com un escriptor que ha abandonat la literatura. Explica que, abans d'arribar als trenta, havia escrit poesia amorosa d'acord amb els codis trobadorescos. Ho fa a la *Vida de mestre Ramon*, dictada el 1311 als monjos de la Cartoixa de Vauvert, a París, on igualment remarca que el seu canvi de vida va anar estrictament vinculat al rebuig d'aquesta lírica profana. Va ser mentre escrivia «en la seva llengua vulgar una cantilena sobre certa dona que llavors amava amb una amor fada»,⁴ que se li va aparèixer Jesús crucificat i que va decidir dedicar-se plenament al seu servei. Des d'aquell moment, tota la seva activitat va estar orientada a aconseguir que els seus contemporanis, el «llinatge humanal», com ell en deia, constataessin els errors doctrinals i morals en què vivien i ordenessin la seva existència d'acord amb l'objectiu que havia motivat la seva creació, és a dir, estimar, conèixer i honorar Déu, com Llull no es cansava de repetir. Qualsevol activitat humana, també l'escriptura, havia de tendir a aquest objectiu.

Per a Llull ni codificar la llengua ni fer literatura, i encara menys situar-se a l'origen de tota una tradició literària, idea que ni tan sols degué passar-li pel cap, no són en cap cas objectius primigenis, sinó estrictes mitjans per assolir un altre objectiu, molt més elevat en la seva consideració. L'ús de la llengua catalana, de les altres llengües que va emprar —sobretot el llatí, per bé que també va escriure en àrab i en occità—, o del que hem convingut a anomenar, des de Jordi Rubió, l'«expressió literària», estan condicionats per l'auditori al qual s'adreça en cada cas, i a les seves mans es converteixen, també, en part de les estratègies de difusió del seu pensament. S'ha d'anar amb compte, doncs, a l'hora d'atribuir-li segons quines paternitats, que Llull, potser, no hauria acceptat.

4. *Vida de mestre Ramon*, I, 2 (Llull 2013: 39).

Perquè la influència lingüística de l'obra de Lull és una qüestió que, de moment, encara no s'ha estudiat prou. Per la banda de la literatura —que, no ho oblidéssim, és l'altra cara de la mateixa moneda: la llengua d'un autor esdevé influent en la mesura que és llegit per la seva literatura—, doncs per la banda de la literatura cada vegada és més evident que l'obra de Lull va circular al marge dels canals centrals de difusió propis de la tradició literària catalana. La producció lul·liana es difon sobretot a través de manuscrits monogràfics lul·lians. El percentatge d'obres seves que formen part de còdexs en què també hi ha textos d'altres escriptors és molt reduït. Malgrat la seva proximitat personal amb la cort, no hi ha cap poesia seva recollida en els cançoners catalans. La seva producció, construïda deliberadament al marge de la tradició imperant i de la literatura profana contemporània, era massa original perquè fos assumida com a model per altres poetes o escriptors contemporanis o poc posteriors.

En una literatura en què les fonts i el diàleg amb la tradició té tant de pes com és la medieval, són escassíssimes les referències a l'obra de Ramon Lull que es poden espigolar en altres autors dels segles xiv i xv. Un parell de possibles remissions a doctrines seves en Bernat Metge i Ausiàs March, que el mostren més com a autoritat doctrinal que com a referent literari, i l'aprofitament del pròleg narratiu del *Llibre de l'orde de cavalleria* en l'episodi de l'encontre de Tirant lo Blanc i Guillem de Varoic. No en tenim gaires més exemples, ni tan sols en l'àmbit de la literatura devota, com seria el cas de l'*Espill de la vida religiosa*, obra anònima publicada a Barcelona el 1515, en què la narrativa al·legòrica lul·liana sí que exerceix com a model de partida.

La proposta literària que Lull fa no té, en la producció catalana dels segles xiv i xv, ni la influència que exerciran en la poesia Cerverí de Girona, ben present en la poesia posterior i clar precedent d'Ausiàs March,⁵ o el mateix March, ni l'ascendent, de model lingüístic i de contingut, que les cròniques de Bernat Desclot i Ramon Muntaner tindran en la narrativa del xv,

5. Llegiu, com a mostra, les comparacions amb què Cerverí inicia l'*Alba* («Així com cell qu-anant erra la via»), o el *Vers del repentir* («Així com cell qui ditz que-l vis és fortz»); vegeu Cerverí 1947: 51-54, 212-214.

amb el *Curial* i l'esmentat *Tirant* com a textos clau. No és, de fet, fins a la segona meitat del XIX, amb la Renaixença i l'inici de la recuperació de la seva obra, que Lluïl serà reivindicat com a referent literari.

A l'hora de valorar l'impacte de la llengua de Lluïl, hi ha alguns impediments que cal superar d'entrada, tal com han destacat bona part dels estudiosos que s'hi han interessat. Es tracta d'aspectes com ara l'elevat nombre de manuscrits que s'han conservat de la seva obra, l'ampli ventall cronològic en què s'inscriuen aquests testimonis i, molt especialment, les dificultats per discernir les intervencions que hi han dut a terme copistes successius, correctors i, fins i tot, adaptadors.⁶

L'actuació de Joan Bonllavi en aquest àmbit és segurament la més coneguda, però de cap manera no és l'única. Recordem que l'any 1521 va publicar a la ciutat de València un *Blaquerna* "traduït" al valencià, afirmació que hem d'entendre en termes sobretot estilístics i modernitzadors, amb voluntat de propiciar-ne la venda.⁷ N'hi ha unes quantes, d'obres de Lluïl, manuscrites o impreses, la llengua de les quals es va adaptar a la dels seus destinataris. El segon text en català imprès de Lluïl, una *Doctrina pueril* publicada a la impremta Capó de Palma dos segles més tard, l'any 1736, es reivindica com a «Traduït a llengua usual mallorquina». El mateix hauria fet, cosa d'un segle abans, un dels còdexs manuscrits de la mateixa obra, en què s'afirmava que el text havia estat «traduït de llengua llososina á usual Mallorquina».⁸ Els exemples es podrien multiplicar.

Aquesta mena d'intervencions, que en els testimonis d'època moderna són sovint d'un abast considerable, respon a la percepció que la llengua d'aquells textos s'ha allunyat massa de la dels parlants. L'objectiu principal, al marge d'operacions estètiques, que també hi tenen un cert pes, pretén sobretot facilitar l'accés a l'obra i evitar el rebuig dels usuaris. Un copista que no es limités a fer una còpia per a consum propi volia que el seu

6. Rubió 1957 i Martí 1981, entre altres.

7. Vegeu-ne un facsimil recent en Lluïl 2016. Per a la llengua d'aquesta adaptació, Schmid 1988.

8. Es tracta del ms. de la *Doctrina pueril* que forma part del fons de la Societat Arqueològica Lul·liana, sense signatura, actualment en dipòsit a l'Arxiu del Regne de Mallorca; vegeu Lluïl 2005: lvi i llix-lxx.

esforç fos recompensat, si més no, amb la lectura del text; i un impressor pretenia, òbviament, que el llibre circulés.

El català medieval, i més el del XIII, de seguida va ser percebut com a arcaic, com a diferent de la llengua parlada als diversos territoris. No és estrany que, tot just vuitanta anys després de la seva mort, la majoria d'edicions de les poesies d'Ausiàs March incloguin aclariments sobre els «vocables escurs» que contenen. Segur que hi té a veure l'expressió conceptualment complexa del poeta valencià, però també la llengua que emprà. La idea d'un català antic, d'un "llemosí", de difícil comprensió per als parlants posteriors, no neix de cap de les maneres amb la Renaixença.

Si posem en qüestió els testimonis d'èpoques posteriors a Llull, l'única opció que resta són els manuscrits més antics. L'aproximació a la llengua dels còdexs lul·lians de primera generació ha aportat algunes clarícies, i també unes quantes perplexitats. Amb l'expressió "manuscrits de primera generació" ens referim a aquells còdexs que van ser compostos en vida de Llull; d'aquests, una part significativa es pot vincular directament amb ell, ja fos perquè en va fer present a institucions o a personatges contemporanis seus, als quals volia aproximar-se, ja fos perquè van ser escrits per copistes que sabem propers a Llull —és el cas de Guillem Pagès, amb qui va treballar durant una vintena d'anys, almenys entre el 1280 i el 1301.⁹ En els darrers anys aquests manuscrits, i les implicacions que se'n deriven respecte a la composició i la difusió de les obres de Llull, han estat estudiats sobretot per Josep Perarnau i Albert Soler.

En aquests còdexs la llengua de Llull no és homogènia. Mancat de precedents, en un moment en què encara no s'havien creat uns hàbits gràfics i unes "normes" d'escriptura per al vernacle, Llull assaja fórmules diferents segons el tipus d'obra que compon. Les divergències són, segurament, més superficials que profundes. Caldria estudiar fins a quin punt la sintaxi se'n veu afectada. Sí que hi ha, en canvi, alguns aspectes de la morfologia i del lèxic que canvien.¹⁰ Un exemple ajudarà a valorar-ho.

9. Vegeu, entre altres, Perarnau 1990 i Soler 2004 i 2006a.

10. Vegeu Badia, Santanach i Soler 2009b i 2010.

Més amunt he fet esment a la maduresa de la prosa del *Llibre de contemplació*. Al costat d'aquesta maduresa, que permet a Llull expressar raonaments complexos i organitzar el seu pensament amb una extraordinària naturalitat, hi observem alguns assajos particulars, que amb el temps quedaran arraconats. Entre els manuscrits que s'han conservat del *Llibre de contemplació* n'hi ha un d'especialment remarcable, compost pel copista Guillem Pagès, que actualment forma part del fons de la Biblioteca Ambrosiana de Milà.

Era un còdex tan extens, que es va optar per partir-lo, ja al segle XIV, de manera que en la seva actual localització té dues signatures; es tracta dels volums A 268 Inf., que conté els llibres I-III de l'obra, i D 549 Inf., amb els dos darrers llibres. Al final de la còpia, un colofó ens dona a conèixer el nom del sofert copista i ens indica la data, el 8 de juliol de 1280, en què va completar la seva tasca.¹¹ Es tracta, per tant, d'un text de gran autoritat, atès que va ser transcrit pocs anys després que Llull completés la redacció de l'obra, que generalment s'accepta com a enllestida el 1274; va ser transcrit, a més, per un copista que va treballar amb Llull al llarg d'una pila d'anys.

El text del *Llibre de contemplació* de l'Ambrosiana presenta nombrosos trets occitanitzants que han cridat l'atenció dels estudiosos.¹² No es tracta en cap cas, malgrat tot, d'una traducció occitana, com les que Llull va propiciar d'obres com la *Doctrina pueril* o el *Blaquerna*, sinó d'una coloració occitana que se superposa al text català.¹³ Hi localitzem grafies habituals en els textos en occità; terminacions verbals occitanes, que hi apareixen al costat de les solucions catalanes; termes com «gaug», «vesem», «paubre», etc., i sobretot el pronom de primera persona, que en lloc de «jo» apareix com a «eu».

11. El colofó diu el següent: «Hic liber est scriptus. Qui scripsit sit benedictus. Amen. Ego Guillelmus Pagesii, presbiter diuina gratia auxiliante, hunc librum consolationis in ciuitate Maioricharum ab originali translatione penitus translataui viij. Idus Julii anno Domini M^o CC LXXX, et hoc sig [sin-gum] num feci» (f. 537r).

12. Vegeu especialment Badia i Margarit 1962.

13. Per a les versions occitanes d'obres de Llull, en part impulsades per ell mateix, vegeu Badia 1992, Badia, Santanach i Soler 2009c, i Santanach (en premsa).

El fet és encara més sorprenent quan tenim en compte que el *Llibre de contemplació* és una extensa reflexió en primera persona sobre el jo, el conjunt de la creació i l'agraïment que sent envers Déu. Es tracta d'una obra sense precedents, d'una originalitat fora mida, que explícitament rebutja la literatura profana del seu temps —si no, llegiu-ne el capítol 118, en què proposa modificar de dalt a baix la poesia trobadoresca i la funció dels joglars. A l'hora d'encarar la redacció del llibre, gairebé tot era nou i calia plantejar-se com s'havia de concretar. El contingut i l'estructura de l'obra, la llengua, la grafia que s'hi havia d'adoptar, i fins i tot el format del còdex que l'havia de transmetre. Tot era nou i no hi havia casos equiparables als quals recórrer. Lull, llavors, opta per l'únic model romànic de confessió personal que té a l'abast, que no és altre que la mateixa poesia trobadoresca. Evidentment, prescindint de tots els aspectes pecaminosos d'aquesta tradició, d'acord amb la seva mateixa proposta de reforma. D'aquí la presència del pronom occità «eu» o de termes occitans tan lligats a la lírica dels trobadors com «gaug».

Doncs bé, la consulta d'altres manuscrits del *Llibre de contemplació* mostra que aquesta occitanització lingüística no es va mantenir en còpies posteriors. És especialment remarcable la comparació d'aquest text amb el que transmet el segon còdex en antiguitat del *Llibre de contemplació*, el ms. F-143 del Col·legi de la Sapiència de Palma, en què les característiques occitanitzants han estat del tot neutralitzades, incloent-hi la substitució d'«eu» per «io» i de «gaug» per «gog». Es tracta d'un volum de les primeres dècades del segle XIV, tot just entre trenta i cinquanta anys posterior al còdex de l'Ambrosiana.¹⁴

A continuació, mostrem un breu passatge del cap. 3 del *Llibre de contemplació*, segons les versions transmeses pels manuscrits de l'Ambrosiana i de la Sapiència:

14. Per a la comparació de les *scriptae* dels dos còdexs, vegeu Lull 2015: li-lv; per al volum de la Sapiència, Soler 2006b.

[4] A, Seyner honrat e noble!
 Si e-m sentia axí alegre per lo
 be de mon pruyme con per
 lo meu, **eu** conexeria mi esser
 d'aquels qui an **reseubuda**
 gracia e benedictió de vos.
 [5] E si lo meu pruyme,
 Seyner, ama e servex mes vos
 que **eu** no fas, es raó, Seyner,
 que **eu** m'alegre mes de son
 eser que del meu, per so cor
 mes de be se'n **segex**. [6]
 E si tant s'es, Seyner, que **eu**
 no-m alegre mes del hom qui
 es melor que **eu**, prec-vos que
 sia **plaser** vostre que asmeyns
 no-m alegre meyns.

[4] A, Seynor honrat e noble!
 Si jo-m sentia axí alegre per
 lo be de mon pruxme con per
 lo meu, **jo** conexeria mi esser
 d'aquels qui an **reebuda** gratia
 e benedictió de vos. [5] E si
 lo meu pruxme, Seyner, ama
 e servex mes vos que **jo** no
 fas, es raó, Seyner, qui **jo-m**
 alegre mes de son esser que
 del meu, per so cor mes de
 be se'n **sequex**. [6] E si tant
 s'es, Seyner, que **jo** no-m ale-
 gre mes del hom qui es melor
 que **jo**, prec-vos que sia **plaer**
 vostre que almeyns no me'n
 alegre meyns.

L'operació que trobem en el còdex de la Sapiència, i a la resta de testimonis conservats de l'obra, no és tant una modernització lingüística, com la normalització d'una primera *scripta* catalana, fruit dels assajos de Lull per materialitzar un model de llengua concret, en algun aspecte sens dubte condicionat per les peculiaritats del *Llibre de contemplació*.¹⁵ És a dir, en el text del *Llibre de contemplació* de la Sapiència s'hi hauria prescindit dels assajos lul·lians inicials, llavors potser ja vistos com a rareses, en favor d'uns usos estilístics i d'uns hàbits gràfics consolidats, que serien els que atribuïm a la segona *scripta* catalana, constituïda ja dins del segle XIV.

El del *Llibre de contemplació* de l'Ambrosiana és l'únic exemple que conservem de la primera *scripta* adoptada per Lull aplicada a un text essencialment literari. La resta d'obres en prosa conservades en manuscrits de primera generació són obres de tipus tècnic —els *Començaments de medicina*, la *Taula general* i l'*Aplicació de l'Art general*—, en què les particularitats

15. Seguint Asperti, assumim que «Il termine scripta individua l'insieme delle tradizioni grafico-scrittorie vigenti in un determinato ambito o territorio, che regolano per convenzione la trascrizione di testi volgari in assenza di norme costituite» (2006: 25).

que hem assenyalat tenen una incidència molt menor.¹⁶ No s'han conservat, en canvi, testimonis catalans tan antics d'altres obres literàries seves en prosa —sí que n'hi ha d'algunes obres en vers, però en aquest cas la presència de l'occità s'ha de relacionar amb el gènere.

Aquesta pèrdua implica que els testimonis catalans de llibres com la *Doctrina pueril*, el *Romanç de Blaquerna* o el *Llibre de meravelles*, són sempre compostos després de la mort de Llull, malgrat que se n'hagin conservat traduccions occitanes o franceses en còdexs del pas del XIII al XIV. El manuscrit base de la darrera edició crítica de la *Doctrina pueril* és del XIV, com també ho és el del *Llibre de meravelles*, en aquest cas datat l'any 1386, mentre que el del *Blaquerna* és ja del pas del XIV al XV.¹⁷ Aquests còdexs, en conseqüència, van ser elaborats fora del control que tot sembla indicar que Llull va exercir sobre els manuscrits de primera generació, i van ser elaborats, com la resta de manuscrits catalans que han transmès aquestes obres, sota la influència de la segona *scripta*. No podem saber, per tant, si hipotètiques versions seves van circular escrites amb la primera, per bé que aquesta possibilitat és ben versemblant.

La comparació de les dues versions del *Llibre de contemplació*, representades per dos testimonis cronològicament poc allunyats, els de l'Ambrosiana i la Sapiència, dona peu a parlar de la doble *scripta* que afectaria els textos lul·lians. Llull, en compondre el *Llibre de contemplació*, i presumiblement altres obres tendencialment literàries, a causa de la pràctica manca de precedents, hauria hagut de plantejar-se quins hàbits escripturals adoptava, tal com van haver de fer altres autors o copistes contemporanis seus, que van compondre obres com el *Llibre de les costums de Tortosa* (el manuscrit més antic del qual és del 1272) o que van elaborar traduccions com les de la *Llegenda àuria* de Iacopo da Varazze.

16. Aquestes obres s'han conservat, seguint l'ordre en què les cito, als manuscrits B 95 del University College de Dublín; 1103 de la Biblioteca Pública de Palma, i 1/38 del Collegio di Sant'Isidoro de Roma.

17. Es tracta, respectivament, del ms. 3187 de la Biblioteca de Catalunya, de l'Add. 16428 de la British Library de Londres, i de l'Hispan. 67 de la Bayerische Staatsbibliothek de Munic. Vegeu Llull 2005: lv-lvi, 2011-2014: 36-37 i 2009b: 38.

És segurament per aquesta condició de textos inicials, compostos en un període en què encara no s'han estabilitzat uns hàbits gràfics i escripturals concrets, que els testimonis esmentats presenten peculiaritats i rareses que posteriorment no retrobarem.

Arribats en aquest punt, es fa difícil avaluar la influència de Llull en la creació de la llengua literària, i més si tenim en compte el poc ascendent que sembla haver exercit sobre la tradició literària contemporània i la immediatament posterior. S'ha parlat sovint, també, del paper que va tenir la Cancelleria reial en l'estandardització dels textos medievals, si és que podem usar aquest terme per referir-nos a la creació del model lingüístic considerablement unificat que es detecta en bona part dels textos catalans dels segles *xiv* i *xv*. Aquest model coincidiria, a grans trets, amb l'esmentada segona *scripta* dels textos lul·lians.

Fins a quin punt Llull, després del *Llibre de contemplació* de l'Ambrosiana, hauria decidit mantenir l'*scripta* d'aquest manuscrit en obres posteriors? No disposem d'altres còdexs contemporanis de Llull que transmetin textos en prosa d'expressió literària. Llevat del volum de l'Ambrosiana, l'únic altre manuscrit que podem esgrimir de començament del *xiv* és, precisament, el del *Llibre de contemplació* de la Sapiència. Els paleògrafs el daten, com ja s'ha assenyalat, entre trenta i cinquanta anys més tard que el de l'Ambrosiana, cosa que ens situa entre els anys 1310 i 1330. Encara que no disposem de cap indicatiu que vinculi el beat amb el còdex de la Sapiència, la datació del manuscrit permet preguntar-se fins a quin punt ell mateix hauria pogut assentar les bases del canvi d'*scripta*.

El *Llibre de contemplació* és una obra que Llull va continuar promocionant anys després d'haver-la escrit, cosa que no va fer amb gaires altres llibres. I no sols la cita en títols posteriors, sinó que l'any 1298, sent a París, també en va promoure la traducció al llatí. Es tracta d'una versió molt interessant en què, com passa en diverses tradicions textuals d'obres de Llull, els processos de producció, traducció i difusió tendeixen a superposar-se. I és que, aprofitant l'elaboració de la versió llatina, l'autor va introduir alguns canvis en la redacció de l'obra. D'aquesta versió llatina, se n'ha conservat un valuós testimoni de treball, el ms. lat. 3348A, de la Bibliothèque nationale de France, que conté una nota de donació a la Cartoixa de Vau-

vert de París, presumiblement autògrafa de Llull. Al seu costat hi ha una altra anotació marginal contemporània, que data la donació, i un retrat del mateix Llull, segurament el més antic que es conserva.¹⁸ Doncs bé, els editors de la versió catalana de l'obra, actualment en curs de publicació, han constatat que les variants que es van dur a terme en la versió llatina, sens dubte atribuïbles a Llull, també s'haurien incorporat a bona part dels manuscrits trescentistes de la tradició catalana de l'obra, inclòs el manuscrit de la Sapiència.

Des d'aquest punt de vista, els còdexs de l'Ambrosiana, del 1280, i el de la Sapiència, compost entre 1310 i 1330, no sols transmeten el *Llibre de contemplació* en dues *scriptae* diferents, sinó que, de fet, transmeten dues versions diferents de l'obra, totes dues degudes a Llull. Això significa que, al mateix temps que treballava en la traducció llatina del *Llibre de contemplació* o bé poc després, es va preocupar perquè les variants d'autor del text llatí es recollissin igualment al text català en noves còpies. Podria ser que, en dur a terme aquesta operació, Llull mateix hagués inspirat alguna de les modificacions dutes a terme en l'*scripta*. No tenim cap indici ni cap dada que ho certifiqui, però és una possibilitat que no podem descartar, tenint en compte el reduït període cronològic en què ens movem.

Tampoc no podem sinó especular, ara com ara, respecte a la possible influència de l'obra de Llull sobre el model lingüístic emanat de la Cancelleria. El model cancelleresc sembla una correcció —o potser hauríem de parlar d'una evolució— de les propostes inicials, lul·lianes o d'altres textos de la segona meitat del XIII. Ara bé, se'ns fa molt difícil avaluar, i més després de constatar les divergències entre les dues versions del *Llibre de contemplació*, en quin grau els trets de la llengua dels manuscrits del XIV i del XV es remunten a la composició de les obres ni, per tant, fins a quin punt els podem considerar producte d'una decisió del mateix Llull. No podem descartar, com hem vist, que es tracti d'un canvi d'*scripta* completament aliè al seu autor.

Davant del grau d'incertesa en què ens movem, a l'hora de parlar de l'aportació lingüística de Ramon Llull ens hem de remetre a aquells passatges en què ell mateix fa referència a les peculiaritats de la llengua que empra. En aquests casos adver-

18. Llull 2015: xxxiii-xxxiv.

teix el lector que, per tal de poder expressar determinats continguts complexos, ha hagut de fer recurs a termes i derivacions estranys a la parla habitual. Es tracta, doncs, de particularitats que s'han de posar en estreta relació amb les necessitats de la seva Art, i que són tan innovadores per al seu català com per al llatí que emprà. I que rarament han transcendit l'àmbit estricte de l'Art lul·liana.

Hi ha un paràgraf del pròleg de l'*Art amativa*, prou conegut, en què planteja la utilització de termes particulars per tal de poder expressar satisfactòriament els continguts del llibre:

Aquesta amància es molt alta, e dels pus alts e generals començaments que podem la compilam. E cor havem fretura de vocables qui no son en vulgar, *cové nos usar d alguns vocables qui son en latí, e encara d algunes paraules estranyes qui no son en ús en vulgar ni en latí*, sens les quals no poriem pujar esta amància a tan alt grau de bondat com cové, ne al propòsit que desiram no poriem venir, ni la entitat e realitat de les coses qui son, no poriem predicar ni revelar a esser amades e conegudes.¹⁹

La necessitat d'exposar correctament el concepte d'*amància* requereix l'ús de termes llatins, que no són propis del vernacle, i, encara, de «paraules estranyes», tan inusuals en català com en llatí. Llull necessita un lèxic especialitzat, propi de la filosofia i de la teologia, que pot trobar de vegades en el llatí del seu temps, però també mots nous, per designar conceptes que ell posa en circulació. El terme *amància* és un bon exemple de neologisme lul·lià. Es tracta d'una paraula encunyada per Llull, paral·lela a *ciència*. L'empra per remarcar la necessitat d'aproximar-se a la veritat no sols mitjançant la ciència i el coneixement, als quals s'accedeix a través de l'enteniment, sinó també mitjançant l'amor, propi d'una altra de les potències de l'ànima, la voluntat. Tal com diu ell mateix a la *Taula* vinculada a l'*Art amativa*, «amància se diu de volentat que ama, axí com sciencia qui s diu de enteniment qui entén».²⁰

19. Llull 1933: 6-7. La cursiva és meua.

20. Llull 1933: 389. Per a aquest petit diccionari lul·lià, vegeu el que en diu Bonner 1995: 93.

Segurament el conjunt de paraules més “estranyes”, i que de seguida ens venen al cap quan pensem en termes creats per Llull, són les formades per mitjà de les derivacions en *-tiu*, *-able/-ible* i *-ar* (*-tivus*, *-bile* i *-are* en la versió llatina). És a dir, el sistema de correlatius. Al *Compendium seu commentum Artis demonstrativae* fa referència al seu «modus loquendi arabicus», disculpant-se de l'estranyesa que pot causar entre el públic poc avesat a aquestes formulacions.²¹ El fet que ho consideri una forma de parlar aràbiga remet possiblement a l'origen àrab de la concepció del sistema.²² Els correlatius tenen a veure amb l'ontologia dinàmica que Llull planteja, inicialment referida al desplegament de l'activitat de les dignitats divines en agent, pacient i acció, però que amb el temps fa extensiva a la resta de nivells de la realitat, en el que acaba sent una formulació essencialment trinitària de la creació.²³

Si fem el desplegament derivatiu a partir de la dignitat divina de bonesa, ens surten les cinc possibilitats següents, tenint en compte que l'agent i el pacient poden estar en potència o bé en acte: *bonificatiu* (agent en potència), *bonificant* (agent en acte), *bonificar*, *bonificable* (pacient en potència) i *bonificat* (pacient en acte). A partir d'aquí, les derivacions es poden ampliar per expressar els conceptes abstractes i els modes adverbials de cadascun dels agents i dels pacients (*bonificativitat*, *bonificativament*, etc.).²⁴

La complexitat d'aquests conceptes requereix sovint explicacions addicionals, o bé definicions ad hoc. El de les definicions lul·lianes, igualment estretament vinculades amb el seu

21. Al final de l'obra, demana als lectors que «non attendant circa ineptitudinem verborum non potentium fortassis ad plenum ipsa, quae intendimus, denotare; nec eis displiceat varietas loquendi, sed addiscant hunc ipsum modum loquendi arabicum, ut infidelium oppositionibus obsistere noscant, declinare namque terminos figurarum dicendo sub conditionibus bonitatis, bonificativum bonificabile bonificare bonificatum et sic de magnitudine et cetera, et sub conditionibus ignis ignitivum ignibile et cetera, et sic de quibuscunque aliis propriis terminis huius artis [...] non est multum apud Latinos sermo consuetus, hunc autem de vi et virtute terminorum huius artis sic declinari oportet» (MOG III, vi, 160: 452).

22. Tal com planteja Jordi Gayà (1979: 68-69).

23. Bonner 2012: 117-122.

24. Per al lèxic de Llull, vegeu Nadal i Prats 1985: 344-355, com també Moll 1957.

sistema, ha estat un àmbit en què els estudis lul·lians han fet aportacions remarcables en els darrers temps.²⁵

Més enllà dels termes artístics —propis de l'Art—, l'obra de Llull és una font inexhaurible d'informació lèxica. En donen fe les múltiples entrades del *Diccionari català-valencià-balear*, d'Alcover i Moll, en què Llull és citat com a primera documentació, i de vegades única, o bé els cinc volums del *Glossari general lul·lià*, del pare Miquel Colom. Ara bé, bona part d'aquest cabal està format per termes patrimonials, no pas per les creacions lul·lianes, que en tot cas en són una part sens dubte menor, encara que ben visible.

La producció escrita de Ramon Llull evidencia un esforç molt destacat per expressar la complexitat de les seves doctrines, acompanyat d'una capacitat, insòlita tenint en compte la pràctica manca de precedents, per fer-ho amb una llengua àgil, dotada de múltiples recursos i que destaca per la seva maduresa. La qualitat de la llengua de Llull es constata especialment en la seva producció d'expressió literària, més que no pas en els eixuts tractats filosòfics, científics i teològics. Aquesta voluntat el porta a crear tota una terminologia específica, destinada a traduir correctament les subtileses conceptuals del seu sistema de pensament. Per tal d'aclarir-ne el sentit, a més, ja sigui dels termes de nou encuny o dels usos específics amb què emprava determinats mots, els recull i defineix en diversos glossaris.

Malgrat aquestes constatacions, a l'hora de valorar la influència lingüística de Llull en la producció escrita en català hi ha dues qüestions que no podem obviar. En primer lloc, la dificultat per aclarir fins a quin punt els testimonis conservats de les seves obres transmeten fidelment la llengua efectivament emprada per Llull. La incertesa és notable quan parlem d'aquells manuscrits —que són la majoria— compostos després de la seva mort i, doncs, aliens al control que va exercir sobre els de primera generació.

Les dades procedents d'aquests darrers, d'altra banda, a l'espera de noves investigacions, més aviat apunten vers l'adopció d'algunes solucions —concretades en una determinada *scripta*— que no haurien estat posteriorment assumides ni en produccions d'altres autors ni pels copistes dels seus mateixos

25. Vegeu Bonner i Ripoll 2002, i Pistolesi 2007.

títols. Així ho trobem en el *Llibre de contemplació* transmès pel còdex de l'Ambrosiana, que ha quedat —potser per la pèrdua d'altres testimonis inevitablement hipotètics— com a únic exemple de les solucions, o dels assajos, duts a terme per Llull en un text en prosa d'expressió literària. Si l'opció lingüística del beat per a aquesta mena de textos va ser efectivament la del còdex de l'Ambrosiana, desestimada en còpies més tardanes, aleshores no podem assumir com a directament procedent de Llull la llengua d'aquestes darreres còpies sense tenir en compte la intervenció d'intermediaris, de vegades d'un abast molt important.

La segona qüestió fa referència als indicis, als pocs indicis que tenim, de l'ascendència efectiva de la seva obra sobre la literatura contemporània, més enllà de les aportacions lingüístiques. Són molt reduïts els exemples de textos que prenen la producció lul·liana com a model. L'obra de Llull, escrita en conflicte permanent amb la tradició literària del seu temps, a la qual volia substituir com a conjunt, no va circular pels canals propis d'aquesta tradició, sinó a través de circuits específics, moltes vegades estretament vinculats als seus seguidors, molt més interessats per les seves doctrines que per la seva capacitat d'expressió literària. És sobretot des d'aquest últim punt de vista, el del pensament, que va ser llegit, quan va ser llegit, pels escriptors del xiv i del xv. No ens ha de sorprendre, llavors, que les seves obres es difonguessin molt sovint al marge de la producció poètica i narrativa del seu temps, perquè no sembla que fossin percebudes pròpiament com a tals. O, si més no, com a assimilables a les que produïen la resta d'escriptors de l'època. La qüestió que es planteja aleshores és quina pot haver estat la influència lingüística efectiva d'una producció sens dubte extensa i ambiciosa, però que no sembla que fos, si més no en línies generals, percebuda com un model estètic a seguir.

Bibliografia

- ASPERTI, Stefano (2006): *Origini romanze: lingue, testi antichi, letterature*, Roma, Viella.
- BADIA, Lola (1992): «L'aportació de Ramon Llull a la literatura en llengua d'oc: per un replantejament de les relacions Occitània-Catalunya a la baixa Edat Mitjana», dins *Teoria i pràctica de la literatura en Ramon Llull*, Barcelona, Quaderns Crema, pp. 141-171.
- BADIA, Lola, Joan SANTANACH i Albert SOLER (2009a): «La llengua i la literatura de Ramon Llull: llocs comuns, malentesos i proposats», *Els Marges*, 87, pp. 73-90.
- BADIA, Lola, Joan SANTANACH i Albert SOLER (2009b): «Per la lingua di Ramon Llull: un'indagine intorno ai manoscritti in volgare de prima generazione», *Medioevo Romanzo*, XXXIII, I, pp. 49-72.
- BADIA, Lola, Joan SANTANACH i Albert SOLER (2009c): «Le rôle de l'occitan dans la production et la diffusion des œuvres de Raymond Lulle (1274-1289)», dins *La voix occitane. Actes du VIIIe Congrès de l'Association Internationale d'Études Occitanes. Bordeaux, 12-17 octobre 2005*, I, réunis et édités par Guy Latry, Bordeus, Presses Universitaires de Bordeaux, pp. 369-408.
- BADIA, Lola, Joan SANTANACH i Albert SOLER (2010): «Els manuscrits lul·lians de primera generació als inicis de la *scripta* librària catalana», dins *Translatar i transferir: la transmissió dels textos i el saber (1200-1500). Primer col·loqui internacional del Grup Narpan «Cultura i literatura a la baixa edat mitjana» (22 i 23 de novembre de 2007)*, ed. d'Anna Alberni, Lola Badia i Lluís Cabré, Tarragona - Santa Coloma de Queralt, Universitat Rovira i Virgili - Obrador Edèndum, pp. 61-90.
- BADIA I MARGARIT, A. M. (1962): «Notes per a una caracterització lingüística dels manuscrits del "Llibre de contemplació". Contribució a l'estudi de la llengua de Ramon Llull», *Estudis Romànics* 10, pp. 99-129.
- BONNER, Anthony (1995): «Correccions i problemes cronològics», *Studia Lulliana*, 35, pp. 85-95.

- BONNER, Anthony (2012): *L'Art i la lògica de Ramon Llull. Manual d'ús*, Barcelona-Palma, Universitat de Barcelona - Universitat de les Illes Balears (Col·lecció Blaquerna, 9).
- BONNER, Anthony, i Maribel RIPOLL (2002): *Diccionari de definicions lul·lianes / Dictionary of Lullian Definitions*, Barcelona-Palma, Universitat de Barcelona - Universitat de les Illes Balears (Col·lecció Blaquerna, 2).
- CERVERÍ DE GIRONA 1947: *Obras completas del trovador Cerverí de Girona*, a cura de Martín de Riquer, Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos.
- GAYÀ, J. (1979): *La teoría luliana de los correlativos. Historia de su formación conceptual*, Palma de Mallorca.
- LLULL, Ramon (1933): *Art amativa. Arbre de filosofia desiderat*, a cura de Salvador Galmés, Palma (ORL, XVII).
- LLULL, Ramon (2005): *Doctrina pueril*, edició crítica de Joan Santanach, Palma, Patronat Ramon Llull (NEORL, VII).
- LLULL, Ramon (2009a): *Llibre de contemplació en Déu*, a cura de Josep Enric Rubio, Barcelona, Barcino (Biblioteca Barcino, 5).
- LLULL, Ramon (2009b): *Romanç d'Evast e Blaquerna*, edició crítica d'Albert Soler i Joan Santanach, Palma, Patronat Ramon Llull (NEORL, VIII).
- LLULL, Ramon (2011-2014): *Llibre de meravelles*, 2 vols., edició crítica de Lola Badia, Xavier Bonillo, Anna Fernández, Eugènia Gisbert i Montserrat Lluch, Palma (NEORL, X i XIII).
- LLULL, Ramon (2015): *Llibre de contemplació en Déu*, vol. I, *Llibres I-II*, edició crítica d'Antoni I. Alomar, Montserrat Lluch, Aina Sitjes i Albert Soler, Palma, Patronat Ramon Llull (NEORL, XIV).
- LLULL, Ramon (2016): *Blaquerna*, pròleg de Joan Santanach, Barcelona, Universitat de Barcelona. Publicacions i Edicions.
- MARTÍ CASTELL, Joan (1981): *El català medieval. La llengua de Ramon Llull*, Barcelona, Indesinter.
- MOG : Raymundi Lulli, *Opera omnia*, 8 vols., ed. d'I. Salzinger, Magúncia, 1721-1742. Reimpresió facsímil: Frankfurt, 1965.
- MOLL, Francesc de B. (1957): «Notes per a una valoració del lèxic de Ramon Llull», *Estudios Lulianos*, I, pp. 157-206; també dins *Textos i estudis medievals*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1982 (Biblioteca Abat Oliba, 25), pp. 165-220.

- NADAL, Josep M., i Modest PRATS (1982): *Història de la llengua catalana. 1. Dels inicis fins al segle XV*, Barcelona, Edicions 62 (Estudis i Documents, 33).
- PERARNAU I ESPELT, Josep (1990): «El manuscrit lull·lià “Prnceps”:
el del *Llibre de contemplació en Déu* de Milà», dins *Studia Lullistica et Philologica. Miscellanea in honorem Francisci B. Moll et Michaelis Colom*, Palma de Mallorca, Maioricensis Schola Lullistica, pp. 53-60.
- PISTOLESI, Elena (2007): «Note sulle definizioni lulliane», *Studia Lulliana*, XLVII, pp. 51-69.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (1957): «L'expressió literària en l'obra lulliana», dins Ramon Llull, *Obres essencials*, vol. I, pp. 85-110.
- SANTANACH I SUÑOL, Joan (en premsa): «La circulació de la *Doctrina pueril* a Occitània. De nou sobre l'aportació de Ramon Llull a la literatura en llengua d'oc», dins *Ramon Llull, els trobadors i la cultura del segle XIII*, ed. de Vicenç Beltran i Tomàs Martínez, Edizioni del Galluzzo - Institut d'Estudis Catalans.
- SCHMID, Beatrice (1988): *Les 'traduccions valencianes' del Blanquerna (València 1521) i de la Scala Dei (Barcelona 1523). Estudi lingüístic*, Barcelona, Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 16).
- SOLER I LLOPART, Albert (2004): «L'escriptura de Guillem Pagès, copista de manuscrits lull·lians», *Studia Lulliana*, 44, pp. 109-122.
- SOLER I LLOPART, Albert (2006a): «Estudi històric i codicològic dels manuscrits lull·lians copiats per Guillem Pagès (ca. 1274-1301)», *ATCA* 25, pp. 229-266.
- SOLER I LLOPART, Albert (2006b): «Descripció del manuscrit lull·lià F-143 del Col·legi de la Sapiència de Palma», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, 53 (= *Homenatge a Joseph Gulsoy* 1), pp. 13-23.

2. Tendències actuals en neologia catalana: innovar o copiar?

Judit Freixa

JUDIT FREIXA AYMERICH

Professora de lèxic, neologia i terminologia a la Facultat de Traducció i Interpretació de la Universitat Pompeu Fabra. Investigadora del grup de recerca IULATERM (Institut de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra), la seva recerca està centrada en el lèxic i ha fet nombroses aportacions tant en el terreny de la neologia com en el de la terminologia. És la responsable de l'Observatori de Neologia, en el marc del qual ha editat molt recentment (i conjuntament amb altres membres d'aquest

grup) els llibres Mots d'avui, mots de demà (Documenta 2016) i La neologia lèxica catalana (IEC 2015).

2.1 Introducció: de quina neologia parlo

Si bé Llull necessitava paraules noves per comunicar i divulgar el coneixement científic en llengua catalana, i el TERMCAT segueix aquesta missió tants anys després, la neologia a la qual em referiré jo és una neologia no especialitzada, neologia de caràcter general, la que s'utilitza en textos no especialitzats. Tot i així, em referiré puntualment a unitats lèxiques especialitzades, perquè sovint n'apareixen en textos generals.

Parlaré dels neologismes que detectem a l'Observatori de Neologia cada dia des de fa gairebé trenta anys. De paraules que formen part del llenguatge diari i mai més ben dit perquè sobretot provenen del buidatge de textos de premsa general (*El Periódico de Catalunya, El Punt Avui, La Vanguardia, Ara...*) tot i que des de fa molts anys treballem també amb textos radiofònics i revistes no especialitzades (i no tan revisades lingüísticament com els diaris). Tot i que ja hem començat a treballar també amb textos de Twitter, el gran repte de l'Observatori és treballar, un dia, també amb neologia oral col·loquial.

Així doncs, es tracta d'una neologia general, present en l'ús i, en principi, espontània (tot i que els mitjans de comunicació, que és la nostra gran font de neologismes, segueixen de manera més o menys literal el que dicten els organismes normalitzadors pel que fa a la neologia planificada).

He fet una selecció de les dades de l'Observatori per a aquesta presentació i m'he quedat només les més noves i més freqüents. He triat aquells neologismes que no s'havien documentat a l'Observatori abans de l'any 2010 i que des que es documenten, tenen una certa freqüència; neologismes com *acroïoga, instagramer, pobresa energètica, isquiotibials* o *híster*.

El meu objectiu és parlar, com diu el títol, de les tendències que observem en la neologia catalana actual i per això em referiré als recursos amb què es creen aquests mots, però també als motius i a algunes de les seves característiques: són neologismes necessaris?, com estan formats?, de què parlen?, és una neologia creativa, la nostra? Però sobretot em centraré en un aspecte que m'interessa especialment: és una neologia pròpia?, o és copiada? I a això dedicaré la segona part d'aquesta presentació.

2.2 Tendències de la neologia catalana

2.2.1 La productivitat dels recursos

Les dades de la taula es refereixen als 15.342 neologismes diferents recollits a l'Observatori de Neologia durant el període

2010-2016 (i aquí s'hi sumen els neologismes poc freqüents, que són la majoria, i els que són freqüents) amb tot el buidatge oral i escrit que s'ha pogut fer en aquest període (atenció, a la taula només n'hi ha 15.012 perquè hi falta una mica més del 2 % de neologismes, de mecanismes molt menors, com ara els canvis sintàctics del tipus *autodestruir* per *autodestruir-se*, o *un cercavila* per *una cercavila*):

prefixació	1.899	12,37 %
sufixació	1.752	11,42 %
culta	1.468	9,56 %
composició	709	4,62 %
sintagmació	1.502	9,79 %
truncació	431	2,81 %
lexicalització	210	1,36 %
conversió	480	3,12 %
semàntics	1.828	11,91 %
manlleus castellà	1.091	7,11 %
manlleus anglès	2.619	17,07 %
manlleus resta	1.023	6,66 %
TOTAL	15.012	97,78 %

Si ens mirem aquesta taula, el primer que cal subratllar és la vitalitat lèxica del català, que va incorporant paraules noves d'una manera quantitativament molt satisfactòria. I observem també el següent:

a) Els neologismes formats amb les regles pròpies de la llengua sumen gairebé el 70 % del total: derivació, composició, sintagmació, etc. representen aquesta neologia "pròpia" (i ho dic entre cometes perquè, com ja he dit, després ens centrarem en la discussió de si aquests neologismes són propis o no ho són).

b) Els manlleus sumen un 30,84 %, Si bé a algú li pot semblar que són molts manlleus, hem de dir que aquests percentatges són semblants als que trobem en altres llengües i en altres observatoris de neologia.

c) Dins dels manlleus, l'anglès (amb un 17 %) representa una força molt superior al castellà (amb un 7 %) però el cert és que totes dues llengües tenen una gran presència en el català.

d) Gairebé un de cada quatre neologismes (23,79 %) està format mitjançant alguna de les regles derivatives del català i això ens dona una certa tranquil·litat perquè la força dels manlleus no està provocant que les regles de formació tradicionals del català caiguin en desús. Però atenció, que estic generalitzant i cal mirar les regles amb detall perquè n'hi ha que sí que estan caient en desús i, en canvi, n'hi ha que puguen per la presió de les altres llengües.

e) I observem també que el canvi semàntic és un recurs molt viu (11,91 %) com també ho són la composició (14,18 % entre culta i patrimonial) i, amb una productivitat més baixa i normal, són també vius els processos de truncació (2,81 %) com l'abreviació, l'acronímia i la siglació i altres fenòmens com la lexicalització i la conversió, que arriben al 4,48 %.

2.2.2 El contrast de l'oral i l'escrit

En els resultats que acabem de veure no hi havia la separació entre buidatge escrit i oral. En la següent taula podrem observar alguns aspectes de contrast però convé retenir que el buidatge oral correspon només al 20 % del total.

	escrit	oral	junt
prefixació	1.553 (12,98 %)	346 (11,32 %)	1.899 (12,37 %)
sufixació	1.427 (11,91 %)	325 (10,63 %)	1.752 (11,42 %)
culta	1.252 (10,47 %)	216 (7,06 %)	1.468 (9,56 %)
composició	607 (5,07 %)	102 (3,33 %)	709 (4,62 %)
sintagmació	1.074 (8,98 %)	428 (14 %)	1.502 (9,79 %)
truncació	339 (2,83 %)	92 (3,01 %)	431 (2,81 %)
lexicalització	174 (1,45 %)	36 (1,17 %)	210 (1,36 %)
conversió	382 (3,19 %)	98 (3,2 %)	480 (3,12 %)

	escrit	oral	junt
semàntics	1.432 (11,97 %)	396 (12,95 %)	1.828 (11,91 %)
manlleus castellà	579 (4,84 %)	512 (16,75 %)	1.091 (7,11 %)
manlleus anglès	2.235 (18,69 %)	384 (12,56 %)	2.619 (17,07 %)
manlleus resta	902 (7,54 %)	121 (3,95 %)	1.023 (6,6 %)
	11.956	3.056	15.012

La majoria de processos són igualment productius en els textos escrits i orals ja que, com podem veure a la taula, obtenen resultats percentuals molt semblants. Sí que hi ha un 3 % més de neologismes formats per derivació a l'escrit però sempre mantenint un percentatge superior en la prefixació per damunt de la sufixació; i, a més, també trobem en l'escrit un 3,5 % més de neologismes formats per composició culta. En canvi, en els textos orals, la sintagmació hi té un pes més gran que en els textos escrits, perquè els sintagmes són descriptius i, alguns, estan més lligats a usos més orals (com *mal rotllo*, *mà dura*, *marcar la diferència*, etc.).

Dit això, centrem la nostra atenció allà on veritablement hi ha una diferència entre oral i escrit: els manlleus. Com és previsible, el percentatge de manlleus del castellà és molt més alt en la llengua oral i, en canvi, l'anglès ho és en la llengua escrita (i també la resta de llengües). I és que en el buidatge oral trobem aquells castellanismes que no utilitzen els periodistes en la llengua escrita (o que els serveis de correcció no deixen passar) com: *rato*, *bueno*, *desmadre*, *risa*, *calificar*, *lelo*, *liar*, *tio*, *telele*, *bandeja*, *despiste*, etc.

2.2.3 De què parlen aquests neologismes?

Els neologismes parlen dels temes que interessen a la societat, ja que provenen dels textos de premsa. Parlen d'aspectes econòmics molt lligats a la societat com ara *austericidi* (però també *targeta opaca*, *precariat*, *micromecenatge*, *banc dolent*, *fons voltor*, *corrupte*, *antidesnonaments*, *porta giratòria*, *indignat*, *eurobò*, *iaioflauta*, *amnistia fiscal*). I és que en els períodes de crisi apareix molt vocabulari perquè cal donar nom a les noves situacions que es generen i des de l'any 2008, però molt

específicament des del 15 de maig de l'any 2011, la crisi econòmica i social ha deixat una gran empremta.

La neologia ens parla també del desenvolupament de la nostra societat gràcies a les noves tecnologies i apareixen mots com *playlist*, la *llista de reproducció* que ha proposat el TERM-CAT, les *piulades* en el Twitter, i un munt més (*youtuber*, *mem*, *selfie*, *microblog*, *perfil*, *post*, *instagramer*, *seguidor*, *aplicació*, *app*, *whatsapp*, *preferents*, *geolocalització*).

Hi ha malalties que tenen un gran impacte social i es divulguen en la parla de cada dia, per això estem familiaritzats amb els *retrovirals* i amb altres termes de la salut, com l'adjectiu *hipoglucèmic* i tants altres. Normalment, els neologismes especialitzats que tenen més freqüència solen estar relacionats amb el món de l'esport, com els *isquiotibials* que hem vist al començament.

També en el món dels esports es generen noves paraules, com el *futtoc*, format amb *futbol* i *toc*, una modalitat esportiva nascuda a Barcelona, i d'altres com el *parkour* (que el TERM-CAT ha definit com 'activitat que consisteix a desplaçar-se pel medi urbà superant els obstacles que es troben en el camí, amb agilitat i força física i sense l'ajut de cap instrument'), el *horse-ball* (aquella barreja de rugbi i bàsquet que es juga damunt d'un cavall), el *trail running* (que és córrer per senders de muntanya, o camins secundaris travessant turons, muntanyes i rierols, amb grans pendents) o el *canicròs* (que, també segons la definició del TERM-CAT, és un 'esport consistent en la realització de curses de cros en què cada corredor va lligat amb una corda a la cintura a un gos, al qual no ha d'avançar').

La gastronomia també interessa: tenim *esferificacions*, *cupcakes*, *maridatges* i moltes altres paraules noves relacionades amb l'alimentació. I neologismes relacionats amb el món de la política com *filoetarra* i amb altres canvis que s'han anat produint en la societat, com *homoparental*.

2.2.4 I quina funció fan, aquests neologismes?

Parlin del que parlin, els neologismes que acabem de veure tenen una característica comuna: són *neologismes denominatius*, han aparegut per donar nom a un nou concepte; també

se'n sol dir *neologismes necessaris*. Però aquesta no és l'única funció de les noves paraules; n'hi ha que simplement són maneres de dir, mots que es necessiten només en la mesura que els parlants volen cridar l'atenció, ironitzar sobre alguna qüestió, exagerar o semblar ocurrents; no són mots neutres, sinó que són mots carregats d'alguna intenció. Se'n sol dir *neologismes expressius*.

Per exemple, així com tenim *descartable* ('que es pot descartar'), *indetectable* ('que no es pot detectar'), *reutilitzable* ('que es pot reutilitzar'), *finançable* ('que es pot finançar') i *esperable* ('que es pot esperar'), també tenim *radioformulable* ('que es pot radioformular'), *inarrugable* ('que no es pot arrugar'), *immirable* ('que no es pot mirar'), *acomiable* ('que es pot acomiadar'), *vigilable* ('que es pot vigilar') i tots aquests mots reposen sobre un verb transitiu, però els primers amb un resultat més esperable i neutre que els segons.

- I, per extensió, a tots els mutants com ell, que en són molts. Mutants atrofiats. Mutants que no són humans. Mutants que mai han pertangut a la meua espècie ni a la milions i milions de bones persones. Mutants de l'Avern. Éssers **immirables**. [*Avui*, 05/02/2010]
- Distanciada tant del territori roots dels seus inicis com de l'accessibilitat **radioformulable** del celebrat The hush, acota un creïble espai de pop adult sense impostacions. [*El Periódico de Catalunya*, 01/07/2013]
- Amb aquell sentit de l'humor a flor de pell, aquella mirada vivaç, aquella rapidesa verbal i aquella cara gairebé **inarrugable**, s'ha guanyat la simpatia de l'audiència que ha crescut amb ell i de la que hi creix ara. [*La Vanguardia*, 10/06/2016]

Però, i *nogensmenyspreable?*, *patinable?*, *traficable?*, *indesmaiable?*, *xantatjable?* No hi ha un verb transitiu; hi ha hagut una transgressió de la regla original buscant un efecte clarament intencionat. Tampoc no hi ha verb transitiu a *impepinable*, però aquest és un manlleu del castellà, ja es veu.

I si vam començar tenint *presidenciable* ('que és candidat o probable candidat al càrrec de president') i després *alcaldable* ('que és candidat o probable candidat al càrrec d'alcalde'), ara tenim *rectorable* i la regla de formació de mots amb el sufix *-ble* ha arribat fins a *candidable*, passant per *oscaritzable*, *nomina-ble* i molts altres.

- Té antecedents **oscaritzables**: va participar en *Los infieles*, de Michel Hazanavicius (*The artist*). [*El Periódico de Catalunya*, 03/06/2012]
- Meryl Streep i Philip Seymour Hoffman, protagonistes amb les també **nominables** Amy Adams i Viola Davis d'aquest drama eclesiàstic en què un capellà que fa classes en una escola del Bronx als anys seixanta és acusat per la directora. [*La Vanguardia*, 23/01/2009]
- Entre altres coses perquè el fet que Garcia es postulés com a **candidable**, per exemple, ha fet rebaixar les expectatives d'alguns dels components del grup. [DAN, 01/01/2009]

Així doncs, s'identifica una tendència clara en la neologia catalana de la llengua general: les paraules noves apareixen en l'ús per donar resposta a totes les necessitats dels parlants, ja siguin denominatives i referencials o expressives i estilístiques. Ho acabem de veure amb els adjectius i noms amb el sufix *-ble*, però ho veiem també en altres exemples, com la gran quantitat de neologismes formats amb prefixos d'intensificació positiva: *megacrac*, *supercontent*, *ultraexpansiu*, *hiperfashion*, *supermegaheroi*, *megamillionari*, *ultraintens*, *supercuriós*, *hiperbo*, *megacuquí*, *ultracarca*, *hiperenorme*. Són mots amb aparicions puntuals, que no s'estabilitzen en l'ús precisament perquè donen resposta a necessitats molt peremptòries. I en trobem molts més, d'exemples semblants:

- **Tietejant** de manera emfàtica i gratuïta. [*Avui*, 24/02/2011]
- Contemplant, amb estupor, la deriva **cretinitzadora** de la nostra cultura. [*Avui*, 23/02/2010].N, N, AV, 23/02/2010

- Cal destacar el consum de l'abril, que torna a demostrar l'estreta relació que hi ha entre la **telefàgia** i la crisi econòmica i el consegüent atur. [*El Periódico de Catalunya*, 03/05/2012]
- Que revisin, les autoritats agroalimentàries corresponents, aquest model de ramaderia industrial que ens espanta dia sí i dia també i que té l'únic propòsit de produir **pseudo-aliments** aparentment barats. [*El Periódico de Catalunya*, 13/06/2011]
- Però el cert és que el congrés d'Unió de diumenge es va saldar amb un document aprovat per unanimitat i que no violenta especialment el seu soci de federació, però, quan es pateix de **fracturofília**, es tendeix a veure esquerdes arreu. [*Ara*, 06/10/2014]

Tots aquests exemples demostren que els parlants fan servir el català per a tot allò que cal fer servir una llengua: donar nom a les coses, sí, però també criticar, ironitzar, exagerar, ridiculitzar i jugar.

2.3 Sobre el caràcter propi de la neologia catalana

Si prenem com a punt de partida els percentatges que he mostrat anteriorment sobre neologismes formats en català (per mitjans morfològics, semàntics o sintàctics) i els neologismes presos d'altres llengües, els manlleus, semblaria que el català té una gran autonomia a l'hora d'innovar el seu lèxic. Teniem un 30 % de manlleus contra un 70 % de neologismes formats amb recursos propis. Però aquesta seria una manera excessivament innocent i superficial d'abordar la qüestió de la capacitat innovadora del català; seria una manera, a més, enganyosa.

Difícilment cap llengua d'Europa (per no generalitzar fins a totes les llengües del món, perquè n'hi ha que es troben en situacions molt diferents) pot estar creant dues mil paraules cada any (creant, formant o inventant, com se li vulgui dir).

L'única excepció és l'anglès, aquesta sí, llengua que no només denomina la major part del nou coneixement especialitzat, sinó que és font de moda, d'expressivitat i de prestigi. De manera que les paraules de l'anglès s'han fet necessàries denominativament en molts terrenys, però també, per a molts parlants, en les expressions col·loquials i fins i tot en situacions formals, quan el parlant sent que l'anglès li dona un to més prestigiós al seu discurs.

Partint de la base que aquest és el context de les llengües d'Europa (cadascuna en la seva mesura), seria forassenyat esperar que el català sí, que el català estigués innovant de manera autònoma. Perquè al català se li suma la superposició d'una segona llengua, que és la castellana, una llengua molt present a casa nostra i que a més és la llengua que fa d'intermediària entre anglès i català en moltes ocasions, per exemple en algunes agències de notícies.

A més, no hem de perdre de vista que les llengües d'Europa podrien ser més innovadores si cadascuna s'estigués tancada dins d'un país amb fronteres absolutes, de manera que cada societat estigués deslligada de les altres, que cada societat estigués desenvolupant una economia, una política, una medicina i uns esports que no tinguessin res a veure amb els dels països veïns o llunyans. Però no és el cas i afortunadament no hi són, aquestes fronteres. I vivim en un món compartit, un món en què "tots parlem de les mateixes coses", amb un marge de diferència força petit. I és en aquest petit marge de diferència on cada societat troba la seva singularitat i s'hi identifica; hi troba les expressions culturals que li són pròpies i una manera pròpia de mirar aquest món tan uniforme. I aquí és on cada llengua té el seu marge de denominar el que és propi i el que és compartit.

I com ho podem saber, si el català innova pel seu compte o copia d'altres llengües? Podem dir que el català innova de manera autònoma perquè forma paraules com *aporofòbia*, perfectament creada amb les regles pròpies de la llengua? Hi ha qui dirà que aquest mot no l'hem creat en català, sinó que el vam agafar ja format del castellà, i que això és *agafar* o *copiar*, però no pas *formar* ni *crear*. I tindrà raó, perquè aquest mot va ser creat en castellà per la filòsofa Adela Cortinas als anys 90 per fer referència a l'actitud d'odi, repugnància i hostilitat cap a la gent pobre. I aquest mot va començar a aparèixer a la premsa general

en castellà a partir de l'any 2000 i, en canvi, a l'Observatori no el vam documentar fins l'any 2014 (tot i que en fonts externes es documenta per al català a partir del 2008). Convé que tinguem ben present això: *aporofòbia* no és una excepció de la regla, sinó que més aviat és la regla i el que em proposo és analitzar uns quants casos per veure fins a quin punt podem considerar propis o aliens els neologismes que documentem en català.

2.3.1 Els compostos cultes

Com que ja m'he referit a l'*aporofòbia*, continuaré amb uns quants compostos cultes més perquè una bona part dels neologismes més nous en català estan formats amb aquest recurs. Són paraules que morfològicament classificariem dins del conjunt de neologismes formats per composició culta, perquè efectivament totes (més o menys bé) es poden explicar des del català. Però convé preguntar-nos si, com hem fet amb l'*aporofòbia*, són paraules formades en català o manllevades (o calcades) d'altres llengües. Per arribar al fons d'aquesta qüestió caldria tenir en compte diversos aspectes, però n'hi ha un que és fonamental, encara que potser no sigui sempre determinant: el moment en què la va incorporar el català respecte del moment en què la van incorporar altres llengües; jo ho he fet per a uns quants exemples, comparant grans corpus textuais periodístics en català i en castellà (ja que és el castellà, la llengua a la qual pressuposem aquest paper d'intermediari) i ara us mostraré els resultats.

L'*equinoteràpia* és una pràctica terapèutica consistent a buscar en el contacte amb cavalls la rehabilitació d'algunes capacitats humanes, que s'aplica sobretot a nens discapacitats i adolescents i que té un origen molt antic però que no ha començat a aparèixer a la premsa en català fins l'any 2010; així doncs, tot i que fa més temps que es practica, no ha arribat a l'ús general fins fa sis anys, però es documenta a la premsa en castellà amb freqüència des de l'any 2000 (deu anys abans). Igualment, mots especialitzats com *tendinopatia*, que de ben segur ja trobaríem en diccionaris especialitzats de fa molts anys, no s'han generalitzat en l'ús fins l'any 2010, però en castellà ja ho havien fet deu anys abans. També en el cas de la *geolocalització* el castellà marca aquesta diferència pel que

fa a la primera documentació en la premsa d'àmplia difusió. I com aquests en trobem molts més (*enoturístic -a* [2003-2011], *filoetarra* [1995-2012], *georeferenciar* [1999-2010], *hipnose-dant* [2003-2013], *homoparental* [2002-2014], *meritocràtic -a* [1996-2010], *microblog* [2007-2013], *narcoguerra* [1999-2010], *neuropatòleg -òloga* [2006-2016]) i mirant el conjunt s'observa una tendència que no es pot obviar: aquests mots entren en l'ús general del català quan ja ho han fet en d'altres llengües, almenys en castellà. En el fons, aquesta tendència posa en dubte que s'hagin format en català perquè des del punt de vista de la seva aparició en l'ús, semblen manlleus o, almenys, calcs lingüístics, meres reaccions a paraules d'altres llengües, que no se separen del model sinó que el segueixen fins al punt que fa dubtar que s'hagin format en la nostra llengua. A més, alguns casos són massa eloqüents per continuar afirmant que els hem format en català: què és l'*eurovinyeta*? Doncs és una taxa que han de pagar els camions de més de 3,5 tones, una taxa que es va començar pagant a Bèlgica i és que en francès, una *vinyeta* (*vignette*) és l'adhesiu que porten els vehicles per fer constar informacions de peatges (com ara el nostre adhesiu de la ITV). En català podem manllevar o calcar l'*eurovinyeta* però no la podem formar perquè la nostra *vinyeta* és la dels còmics.

De totes maneres, també trobem uns quants exemples (més escadussers) en què no hi ha aquesta distància en el temps: tant *gigafoto* com *videocomentari* apareixen al mateix temps, l'any 2010, i *austericidi* es documenta els anys 2012 i 2013 en català i castellà, només amb uns mesos de diferència perquè, efectivament, hi ha paraules que parlen de fenòmens que s'han donat en un moment molt determinat.

2.3.2 Els derivats

Per veure si aquesta tendència que veiem en els compostos cultes és extrapolable a neologismes formats per altres recursos, analitzarem ara exemples formats per derivació com *col·laboratiu -iva*, *empoderar*, *troposfèric -ica*, *viralitzar*, *proactivitat*, *antidesnonaments*, *transmèdia*, *empatitzar*, *precariat*, *seminudisme*. Com es pot veure, són unitats transparents i ben formades, catalanes, però la pregunta, com abans, és: aquestes

paraules han estat formades en català o han estat preses (calca­des, manllvades) ja formades? I, com abans, recorrerem al criteri de la primera documentació en textos de premsa.

Trobem neologismes com *organitzacional* que ja es docu­mentaven en la premsa en castellà almenys deu anys abans que en català (en aquest cas, 18 anys, 1994-2012); com ja ha estat observat per diversos autors, aquest sufix *-al* està aga­fant molta vitalitat per una influència que ens arriba de l'anglès molt probablement a través del castellà i el trobem en altres neologismes com *comportamental*, *retroviral* i *homoparental*, tots mots recents en català però que ja tenen més d'una dècada en castellà. I la mateixa tendència s'observa en altres mots de­rivats com l'adjectiu *col·laboratiu* (17 anys: 1995-2012), el verb *empoderar* (16 anys: 1998-2014) o el nom *proactivitat* (14 anys: 1997-2011).

Un altre exemple: *distòpic -a*. Les creacions literàries basa­des en *distopies* (utopies negatives) no són noves, encara que no apareguin en el diccionari. De fet, fa gairebé cent anys que es va publicar *Brave New World* d'Aldous Huxley, però el mot *distopia* no apareix en la premsa catalana fins l'any 2010 i la forma adjectiva *distòpic* no arriba fins al 2011 (mentre que les formes castellan­es es troben documentades a la premsa des de l'any 1996 i 1998 respectivament).

De vegades, la diferència entre castellà i català s'escurça, però tot i així, mots com *transmèdia*, *viralitzar*, *troposfèric*, *per­formàtic* o *precariat* van aparèixer en castellà 6 o 7 anys abans que en català i, finalment, n'hi ha algun en què l'aparició ha estat simultània, com en els mots *antidesnonaments*, un neo­logisme recent (any 2012) i lamentablement freqüent encara, i *anticementiri*, aparegut l'any 2010 (tot i que la Coordinadora Anticementiri Nuclear que lluita contra la instal·lació a Ascó del magatzem temporal centralitzat de residus nuclears —el cementiri nuclear— va ser creada l'any 2006).

2.3.3 Els compostos i sintagmàtics

Voldria continuar amb els exemples de compostos patrimo­nials i sintagmacions, fixant-me només en aquelles unitats que han aparegut a la premsa catalana en els últims anys per veure

si la seva aparició a la premsa castellana és més antiga, com en els casos que hem anat veient. La primera aparició en castellà de *banco malo* s'anticipa 11 anys al *banc dolent* (els resultats estan extrets de FACTIVA, la base de dades de notícies més gran del món, que conté premsa en català i en 27 llengües més); en el cas d'*amnistia fiscal* s'anticipa 6 anys, en el de *pobresa energètica*, 5 anys i en el de *fons voltor*, 3 anys.

- Ello, se informa, implicaría tanto como —al igual que ha sucedido en casos similares anteriores— dividir el “banco bueno del **banco malo**” y definir los términos en que quedarán —“si es que quedan”, otra vez explican— los denominados accionistas minoritarios ... (*Servicio Universal de Noticias*, 1 d'agost de **1997**)
- ...garantia del Govern sobre els mutual funds (1,4 bilions de dòlars), i la dotació de 700.000 milions de dòlars per a la creació d'un **banc dolent** que compri els actius tòxics al sistema financer americà, els aparqui i els revengui quan pugui, han estat els ... (*El Periódico de Catalunya*, 27 de setembre de **2008**)
- ...estados miembros sino también entre éstos y países terceros. Todo ello podría tener efectos retroactivos, lo que equivaldría a una «**amnistía fiscal**» para numerosos personajes públicos acusados de delitos de evasión de divisas. Piénsese, por ejemplo, en el abultado... (*El Mundo*, 24 de febrer de **1995**)
- ...sense èxit l'anterior Govern del PSOE d'haver deixat de cobrar 200.000 milions de pessetes en concepte d'impostos, en una espècie d'**amnistia fiscal** encoberta. No es va poder demostrar res, tot i que ell i la llavors directora general d'Inspecció (*El Periódico de Catalunya*, 19 de setembre de **2001**)
- “Todos los países deben tener la posibilidad de desarrollar el átomo pacífico, que puede reducir la **pobreza energética** de muchos estados en desarrollo”, dijo Putin en una reunión con los dirigentes de los segmentos civil y militar de la energética nuclear rusa... (*Agencia EFE - Servicio General*, 9 de juny de **2006**)

- La **pobresa energètica** impedeix mantenir l'habitatge a una temperatura adequada, escalfar l'aigua i netejar-se, pel qual afecta la salut física —el fred i la humitat permanents causen problemes respiratoris com l'asma i bronquitis— i la salut mental —causa... (*Europa Press*, 15 de maig de **2011**)
- ...critica fuertemente los rescates del FMI. Quienes suelen liderar estas operaciones son los grandes bancos. Y quienes las traban, los "**fondos buitres**". En todo caso, explicó Cymrot, para llegar al Amicus Brief la Argentina debería presentar su plan, la mayoría... (*El Cronista*, Buenos Aires, 15 de novembre de **2001**)
- ...que congela propietats de l'Estat argentí en aquest país —entre elles, la casa de l'ambaixador a Washington— a sol·licitud d'un **fons voltor** amb seu a les illes Caiman que vol recuperar 172 milions de dòlars, el valor real de títols del deute argentí que va... (*El Periódico de Catalunya*, 12 de febrer de **2004**)

Es repeteix, doncs, la mateixa tendència, que s'expressa amb una aparició força avançada dels neologismes en la premsa en castellà en una majoria de casos i amb una aparició simultània en casos escadussers, com *primavera àrab*, l'any 2011.

2.3.4 Els manlleus

Ja hem vist, a l'inici de l'exposició, que els manlleus de l'anglès ocupen una posició privilegiada en la innovació lèxica actual del català (arriba a un 17 %). I ja partim de la base que l'opció de manllevar paraules a d'altres llengües és un fet natural i assumible si es produeix de manera més o menys controlada. Però el que hem estat veient fins ara és el paper del castellà com a llengua que ens *convida* a una innovació lèxica molt guiada, i ara em proposo de demostrar que també fa aquest paper en el cas dels manlleus (de l'anglès i de les altres llengües).

Comencem amb el *dorayaki*, la galeta preferida del gat Doraeon, que apareix a la premsa en català a partir de l'any 2012 i que ja ho havia fet en castellà a partir de l'any 2007. Seria in-

correcte pensar que les galetes han rebut aquest nom gràcies al Doraemon perquè precisament és a l'inrevés: va ser Doraemon qui va rebre el seu nom perquè li agradaven els dorayakis. En el cas de *cosplay*, la diferència en el temps és més gran: en català no apareix fins al 2014 i en castellà ho va fer l'any 2004.

L'*oversize*, l'estil de vestir-se amb roba gran, fa només tres anys que és present en català però en castellà es documenta molt abans, i també el *hipster*, el *dron*, el *playlist* i també l'*stop motion*. En altres exemples, la distància entre català i castellà es redueix, per exemple a *fracking* i *youtuber* a 5 anys, i a menys anys encara fins arribar a l'aparició simultània, com a *hashtag*, *instagramer*, *lipdub* o *selfie*. Perquè hi ha paraules que arriben totalment lligades a un moment concret i, encara que *selfie* ja feia anys que existia, es va fer realment popular amb la foto del president Obama amb altres mandataris en l'homenatge a Nelson Mandela l'any 2013.

I com més exemples estudiem, més es va confirmant el patró: el català no es queda enrere i va manllevant paraules a altres llengües per denominar una bona part de les novetats del món. Segons aquest patró, però, normalment el català no posa en circulació aquest manlleu de la llengua original fins que no ho ha fet abans el castellà, la llengua que fa de pont.

2.4 Conclusions

Amb l'anàlisi he intentat mirar-me els mots més nous que hem recollit a l'Observatori de Neologia posant en crisi que el català estigui innovant amb tanta autonomia com li solem atribuir perquè apareixen més de 2.000 paraules noves cada any. Buscant per a cada exemple el moment d'aparició (de posada en circulació a la premsa general, vull dir), he volgut observar la dependència que la innovació lèxica catalana pugui estar tenint de la castellana i hem vist que, efectivament, hi ha una tendència molt acusada: els neologismes catalans apareixen en els diaris més tard que els castellans i normalment en són una còpia. I, en el cas dels manlleus, la situació és la mateixa perquè el castellà està fent el paper de transmissor.

Fixem-nos, però, que el moment d'aparició a la premsa no marca definitivament el moment d'aparició en l'ús de la llengua. Caldrà, amb treballs posteriors més detallats, trobar la resposta a la pregunta que ens susciten els resultats que acabem de veure: per què no es documenten fins tan tard els neologismes en la premsa catalana? Que el català va a remolc del castellà és una resposta possible, però n'hi ha d'altres. Potser la premsa catalana és més prudent a l'hora d'emprar neologismes que ja són vius en l'ús. O potser els grans corpus textuais que hem utilitzat (FACTIVA) no tenen en realitat dimensions comparables.

En qualsevol cas, i si es confirma aquest ús més tardà de neologismes en català, no crec que el seguidisme del català respecte del castellà sigui un símptoma definitiu de la seva falta de vitalitat lèxica. Crec que s'han de tenir en compte elements que matisen considerablement una lectura gaire negativa dels resultats.

En primer lloc, crec que quan el català copia del castellà el mot *aporofòbia*, per exemple, i comença a posar-lo en circulació, no està copiant puntualment el mot com fa amb un manlleu qualsevol, com per exemple *cosplay* o *stop motion*. Perquè a banda del mot, amb *aporofòbia* hem agafat el paradigma que ens ha de permetre un altre dia formar *aporofília* sense haver-la de copiar. Això fa anys que ho està fent, el català, i les altres llengües. De fet, ara ja em pregunto si no deu ser el mecanisme bàsic per a la innovació actual de les llengües: copiem *cibernet*, *cibernauta* i potser també *ciberespai*, però en algun moment ja no agafem les paraules senceres, copiades, sinó que ja s'ha posat en marxa un mecanisme, una regla de formació de paraules amb *ciber*. *Ciberactivista*, *ciberdelinqüent*, *cibersexe*, *ciberguerra*, *ciberassetjament*... En algun moment les hem començat a construir des del català, aquestes paraules. *Ciberurna*, *cibertira*, *ciberprograma*, *ciberocoè*, *ciberídol*, *cibercursa*, *ciberenquesta*, *cibermanual*, *ciberlleï*, *ciberplatja*, *ciberokupa*... Ara ja és una regla massa productiva i transparent, ja és una regla que han adquirit els parlants i, doncs, ja no té sentit continuar-nos explicant aquests exemples com a manlleus o calcs d'una altra llengua.

Molt relacionat amb això veig un altre aspecte que em sembla important: aquesta còpia d'altres llengües, mediatitzada pel castellà, la trobem en els neologismes denominatius. Però

la llengua s'expressa també amb unitats que ja no copia sinó que se les inventa, encara que siguin aparicions molt puntuals, però és que són moltíssimes aparicions puntuals (la quantitat d'hàpax que recollim a l'Observatori puja gairebé al 80 %). Ja he dit que els exemples que mostraria serien els més nous i més estabilitzats a la llengua, i allà és on hem vist els calcs, però els *destrossaponts*, els *hiperenormes*, les *fracturofilies* i les *tietejades* que hem vist quan hem parlat de la neologia expressiva són *nogensmenyspreables*. Són mots sense interès denominatiu, no els veurem al diccionari, però en conjunt són neologismes molt valuosos tant des del punt de vista quantitatiu com qualitatiu.

El català no mana, en el món denominatiu actual. El català està anant a remolc d'altres llengües i el primer símptoma positiu des del punt de vista neològic és que hi pugui anar i que d'una manera o una altra sàpiga anar introduint aquest munt de paraules en el seu cabal lèxic. A més, li hem de reconèixer al català que sàpiga copiar bé, que entre tots els professionals de la llengua i institucions normalitzadores, es faci un esforç per anar minimitzant l'impacte: que amb aquest copiar incessant i inevitable no estiguem perdent la genuïnitat de la llengua. I el més positiu és que el català sàpiga fer coses noves a partir del que ha copiat, perquè efectivament queda un marge per a l'expressió pròpia i s'ha d'aprofitar.

Per tant, vull acabar dient que el català és *resilient*. Que la feina de Lluïll no s'ha deixat perdre i que, amb totes les vicissituds viscudes, la llengua resisteix i va trobant la manera de mantenir l'estabilitat sense ser definitivament afectada per les perturbacions externes.

3. Creació de termes científics

Elena Guardiola i Josep-Eladi Baños

ELENA GUARDIOLA I PEREIRA

Llicenciada en Medicina i Cirurgia per la Universitat de Barcelona i doctora per la Universitat Autònoma de Barcelona. Especialista en medicina del treball i diplomada en medicina d'empresa. S'ha especialitzat en edició biomèdica i en documentació científica. La seva activitat laboral principal ha tingut lloc dins de la indústria farmacèutica, on ha ocupat diferents posicions com a responsable del departament de redacció científica

i en les àrees de documentació i informació mèdica. Ha estat professora associada del Departament de Ciències Experimentals i de la Salut de la Universitat Pompeu Fabra i col·labora regularment com a docent amb la Universitat Pompeu Fabra, la Universitat Ramon Llull i la Universitat de Barcelona. Les seves principals àrees d'interès són la farmacologia, la publicació i l'edició científica, el llenguatge mèdic, l'avaluació de l'activitat científica, la documentació i la informació mèdica, la relació entre art i ciència, i la història de la medicina catalana. És autora o coautora de més de tres-centes publicacions, entre articles, capítols de llibre i llibres.

JOSEP-ELADI BAÑOS I DíEZ

Llicenciat en Medicina i doctor amb premi extraordinari per la Universitat Autònoma de Barcelona. Especialista en farmacologia clínica per l'Hospital Clínic de Barcelona i diplomad en Medicina de la Indústria Farmacèutica. Ha fet estades de recerca i de docència a França, Canadà i Estats Units, i ha estat professor convidat a la Universidad de Chile, a la McMaster University i a la Università di

Firenze. Professor de farmacologia a la Universitat Autònoma de Barcelona i docent associat a la Bloomberg School of Public Health de la Johns Hopkins University. És professor del Departament de Ciències Experimentals i de la Salut de la Universitat Pompeu Fabra i membre del Consell de Direcció de l'Agència de Qualitat Universitària de Catalunya. La seva àrea de recerca és l'estudi dels mecanismes fisiopatològics implicats en el dolor neuropàtic i la història de la medicina catalana contemporània. En l'àmbit docent s'ha interessat per l'aplicació de l'aprenentatge basat en problemes i per la utilització de les humanitats en la formació dels estudiants de medicina, especialment la literatura i el cinema. És autor o coautor de prop de cinc-cents articles, cent capítols de llibre i trenta dos llibres.

Ens permetran que abans de començar la nostra intervenció compartim amb vostès alguns consideracions prèvies.

Per començar, i en primer lloc, volem agrair la invitació del TERMCAT a participar en aquesta taula rodona, molt especialment perquè, i abans de seguir, els hem de dir que no som experts en llengua i que, essent metges de formació, ens hem especialitzat en camps molt concrets de la medicina, molt especialment en relació amb la farmacologia. Per aquest motiu, participar en una taula rodona com aquesta ha estat per a nosaltres un repte, que vam assumir amb una certa inconsciència, però amb molta il·lusió. Els demanem disculpes si la nostra intervenció no es correspon, en tot o en part, al que vostès potser esperen.

En qualsevol cas, el nostre interès per la terminologia i pel llenguatge científic, i molt especialment pel llenguatge de la medicina, ve de lluny i com a afeccionats —i molt conscients de les nostres limitacions— hem dedicat una part de la nostra activitat professional i molta part del nostre temps de lleure a aprofundir en alguns aspectes del llenguatge tan diversos com la paremiologia mèdica, la relació entre la literatura i la medicina, la farmacoetimologia o, des de fa gairebé vint anys, l'estudi de l'eponímia mèdica catalana.

Fet aquest petit preàmbul, intentarem compartir amb vostès algunes reflexions a l'entorn de la terminologia científica i de la terminologia mèdica i, com a cas particular, ens endinsarem en l'eponímia i, especialment, en l'eponímia mèdica catalana.²⁶

26. Aquesta presentació es basa en un treball anterior dels mateixos autors, que l'han revisat i actualitzat: GUARDIOLA, E.; BAÑOS, JE. "De noms

3.1 Terminologia científica

El llenguatge científic es caracteritza, principalment, per disposar d'un conjunt de termes —precisos, coherents i sistemàtics—, que són elements bàsics del discurs científic. Aquest lèxic, abundantíssim, és l'aspecte més característic dels llenguatges d'especialitat; els textos científics tenen, a més, unes característiques com són la concisió (tendeixen a ser poc redundants), la precisió (no solen presentar ambigüïtat) i la despersonalització (són poc emotius) (Riera 1999).

Així, el llenguatge científic, que necessita disposar de termes, de paraules específiques, es veu en l'obligació, sobretot en les darrers temps en què hi ha hagut tants avenços científics i tècnics, de crear milers de termes i d'establir significats especials, és a dir, es veu en l'obligació de crear contínuament neologismes (Vigo s. d.).

En aquest context, el científic ha de ser conscient de la complexitat de la neologia i ha d'estar a l'aguait de les solucions que, davant d'un terme conflictiu, proposen els lingüistes experts. El TERMCAT és, en aquest sentit, el principal ens en la normalització de la terminologia científica catalana i en la creació i aprovació de neologismes. Els científics han de prendre consciència que el català és una llengua normalitzada (com n'hi ha poques), rica i amb tanta capacitat expressiva —o fins i tot més— que qualsevol altra. Ens correspon als que treballem en l'àmbit científic fer-ne un bon ús i emprar correctament, en cada cas, la terminologia que tenim al nostre abast.

Dins de la ciència, en relació amb la terminologia, la terminologia mèdica mereix una consideració a part, ja que presenta unes característiques diferencials en relació amb altres àrees de coneixement.

propis en el llenguatge: una visió històrica i actual de l'eponímia mèdica". *Llengua, Societat i Comunicació*. 2012;10:74-83. Consultable a: <http://revistes.ub.edu/index.php/LSC/article/view/3638/pdf>

3.2 Terminologia mèdica

La terminologia de la medicina neix al mateix temps que el pensament científic i la pràctica mèdica. Amb Hipòcrates —considerat el pare de la medicina moderna occidental— s'inicia un procés de reciclatge de paraules del lèxic comú, que per processos analògics, adquireixen significats especialitzats en el camp de les ciències de la salut (Estopà Bagot 2012).

La medicina i el llenguatge tenen punts d'interrelació i de necessitat mútua: els professionals de la salut utilitzen la terminologia per fixar el coneixement, per transmetre'l i per comunicar-lo. A més, també la necessiten per classificar la informació i poder-la recuperar amb la finalitat d'estudiar-la, analitzar-la i avançar en el saber mèdic. En el cas de les ciències de la salut, l'esquema comunicatiu es complica lleugerament en el moment en què entra en joc el parlant no especialitzat, el pacient (Estopà Bagot 2012).

El llenguatge mèdic és un llenguatge viu que, degut a la mateixa evolució de la medicina, incorpora constantment nous termes, en modifica d'altres i, també, n'abandona alguns que s'havien usat profusament en el passat.

És, a més, un llenguatge molt ric. Disposa d'una nomenclatura llatina específica, a més dels tecnicismes que li són propis. Moltes paraules tenen l'origen en el grec o el llatí, i també en l'àrab; altres són manlleus. Sobretot, però, es basa en un conjunt reduït de formants grecolatins: a l'entorn d'uns mil formants clàssics generen el 80 % del lèxic de les ciències de la salut. Actualment, altres llengües com el francès o l'alemany, i sobretot l'anglès, influencien el lèxic de la salut (Estopà Bagot 2012).

Per altra banda, algunes paraules d'ús comú canvien de significat o incorporen matisos especials quan s'usen en ciències de la salut. A més, la seva complexitat i interrelació amb altres àrees fa que incorpori tecnicismes d'altres disciplines científiques més o menys properes (des de la biologia a les matemàtiques, la psicologia o la química, per posar-ne uns exemples) (Alcaraz Ariza 2002).

Enmig de tot aquest bagatge lingüístic hi trobem els epònims (del grec *eponymos*, 'anomenat per o a causa de'). Segons el *Diccionari enciclopèdic de medicina*, epònim és el "Nom do-

nat a una malaltia, símptoma o signe, accident anatòmic, intervenció, etc., derivat del de la persona a la qual hom atribueix la seva descoberta o descripció primera”. També s’aplica als noms que deriven d’altres noms propis, com ara institucions, ciutats o països, amb què han estat “batejades” determinades malalties, síndromes, proves, etc.

La utilització dels epònims, però, no és un fenomen recent. L’ús en ciència es va començar a popularitzar als segles *xvi* i *xvii*, però per trobar-ne les primeres referències d’ús cal anar molt més enllà en el temps. Els assiris, 2.000 anys abans de Crist, assignaven a cada any el nom d’un oficial important i els reis donaven el seu nom al primer any del seu regnat (les llistes amb aquests epònims han servit als historiadors per reconstruir la història assíria i saber quant temps va regnar cada rei). A l’antiga Grècia, els anys duïen el nom dels arconts i molts llocs van ser batejats amb noms derivats dels d’herois mitològics (Garfield 1983). Més tard, la ciència incorporaria alguns epònims al seu llenguatge també a partir d’aquests i altres personatges mitològics (l’*atles* —nom de la primera vèrtebra cervical— o el *complex d’Èdip* —de la teoria psicoanalítica— en són exemples).

3.3 Els epònims en el llenguatge científic

La utilització d’epònims no és exclusiva de la medicina. En trobem a qualsevol àrea científica, i la nostra vida diària també n’és plena. De fet, en ciència moltes teories, lleis, principis, teoremes, constants i unitats són epònims; així, no es fa estrany parlar de les *lleis de Mendel* o del *teorema de Pitàgores*, o mesurar en *curies* o en *watts*. Però no només els procedents de noms de persones han passat a formar part del nostre llenguatge: moltes marques comercials han assolit tant protagonisme que ara s’empren per a designar el producte a què es refereixen i algunes estan ja admeses als diccionaris de la llengua.

L’origen d’altres epònims l’hem de buscar a la literatura (Gutiérrez Rodilla 2003) o a la mitologia. N’hi ha que provenen de llocs geogràfics i d’altres del nom de centres o institucions. També alguns pacients han donat el nom a les malalties que

patien (Guardiola i Baños 1999). I alguns estudiants avantatjats han fet descobriments que han quedat per sempre lligats als seus noms (Hendrix 1995). Per altra banda, molts científics que per la seva vàlua podien ésser candidats al fet que els seus descobriments rebessin el seu nom, per raons desconegudes han quedat en l'anonimat. A l'altre extrem hi trobem els qui han proposat com a epònim el seu propi nom.

En qualsevol cas, al darrere d'un epònim hi ha sempre una història: la història d'un metge, d'un científic, d'un malalt, d'un departament, d'un hospital. Un epònim ens convida a viatjar al passat i descobrir persones que d'altra forma ens haurien passat desapercebudes. Merton (1957) argumenta que els epònims són la forma més duradora i potser més prestigiosa de reconeixement institucionalitzat en la ciència. Garfield (1983), per la seva banda, afirma que els epònims són un dels darrers vestigis d'humanisme en una societat cada vegada més tecnificada i informatitzada.

3.4 Eponímia mèdica

Dins del llenguatge tècnic i científic, la terminologia mèdica és una de les que disposa d'un nombre més elevat d'epònims. Un bon nombre d'estructures anatòmiques, malalties, procediments diagnòstics i mètodes de tractament deuen el nom a la persona que els va descobrir, els va descriure o en va impulsar l'ús.

Tot i que la utilització d'epònims en medicina és molt freqüent, l'ús topa amb una certa reticència de molts grups. Els lingüistes, i especialment els terminòlegs, no s'han sentit gaire atrets per l'eponímia mèdica (Alcaraz Ariza 2002): els epònims no segueixen la lògica pròpia dels altres signes lingüístics, no tenen origen en arrels gregues o llatines, ni són manlleus d'altres llengües. Per als traductors, són una dificultat afegida ja que segons l'idioma o el país un mateix epònim pot significar coses ben diferents o, per a una mateixa malaltia o síndrome, cada llengua pot disposar d'epònims diferents (Gutiérrez Rodilla 2001).

No tots els epònims estan constituïts amb els mateixos elements ni presenten la mateixa estructura. Diversos autors n'han estudiat la formació, així com la dels termes derivats i compostos a partir dels noms propis (Díaz Rojo 2001) i han establert classificacions (van Hoof 1986). Entre els epònims (els exemples que incloem són epònims d'origen català [Guardiola i Baños, 2004 i 2011c]), n'hi ha que són expressions que incorporen el cognom d'una sola persona (generalment un científic) com, per exemple, la *prova d'Azoy* (Adolf Azoy i Castañé) o el *mètode Trueta* (Josep Trueta i Raspall), mentre que en altres casos inclouen els dos cognoms, com ara el *factor de difusió de Duran Reynals* (Francesc Duran i Reynals) o el *síntoma de Vidal Colomer* (Enric Vidal i Colomer). Altres, inclouen els cognoms de més d'una persona, com el *bacteri de Ravetllat-Pla* (Joaquim Ravetllat i Estech i Ramon Pla i Armengol). De vegades, el nom de la persona dona nom a un gènere o a un bacteri (el *Psychrobacter fozii*, en honor d'Amadeo Foz i Tena) o del nom propi en deriva el nom d'un aparell o estri (el *casalimagnes* o el *casalímetre*, de Bonaventura Casals i d'Echaz).

Altres vegades, una sola denominació pot correspondre a més d'un concepte (polisèmia). Així, amb el nom *operació de Gil-Vernet* (Josep Maria Gil-Vernet i Vila) es coneixen quatre operacions diferents: la pielotomia extensa, la trigonoplàstia, l'autoplàstia vesical amb un penjoll posterosuperior i el trasplantament renal amb aprofitament de les vies excretors del receptor. També hi ha epònims que, tot i que sembli que tenen el mateix origen o són la mateixa cosa, provenen de persones ben diferents (homonímia); així la *tècnica de Barraquer* fa referència tant a la tècnica d'extracció de la cataracta (Joaquim Barraquer i Moner) com a la queratofàquia i la queratomileusi (Josep Ignasi Barraquer i Moner).

També és molt freqüent en els epònims emprats en el llenguatge mèdic que hi hagi casos de sinonímia, és a dir, diversos epònims es fan servir per denominar una mateixa cosa. Així, el *mètode de Ribera* (Josep Ribera i Sans) és el mateix que la *tècnica de Momburg* (cirurgia alemany, que va difondre a Europa el mètode ideat per Ribera, i a qui s'adjudicà l'epònim erròniament).

De vegades trobem que una mateixa persona ha donat nom a diversos epònims, que comparteix amb altres; és aquest el

cas de la *síndrome de Vilanova-Piñol* i la *síndrome de Vilanova-Cañadell*, en les quals un mateix Vilanova (Xavier Vilanova i Montiu) forma part de dues síndromes ben diferents, una amb Joaquim Piñol i Agudé i una altra amb Josep Maria Cañadell i Vidal. Per complicar-ho una mica més, un altre Cañadell (en aquest cas José Cañadell i Carafi) dona nom a la *tècnica de Cañadell*.

Vistes totes aquestes consideracions no és estrany que els mateixos metges considerin que els epònims, moltes vegades, són font de confusions i que la substitució d'un epònim per un sinònim més descriptiu és una opció millor. Això, però, no sempre és així, ja que quan l'ús de l'epònim està molt estès pot ser més confús no utilitzar-lo (pensem, per exemple, en la *malaltia de Parkinson* o en la *malaltia d'Alzheimer*). Així, Garfield (1983) té molt clar que els epònims són una forma natural del llenguatge per expressar idees complexes i és això el que els fa útils.

En aquest sentit, entre els avantatges dels epònims podem citar la senzillesa d'ús; fer servir un epònim pot ser tan descriptiu com esmentar l'espècie nosològica o l'alteració bioquímica, anatomopatològica o clínica completa d'una malaltia o d'una síndrome. A més, en molts casos —si l'epònim és usat arreu— pot afavorir la comunicació entre professionals de diferents països o de diferents especialitats. En altres ocasions, utilitzar epònims evita fer servir denominacions que podrien ferir la sensibilitat dels pacients (per exemple, pot ser preferible parlar de la *malaltia de Hansen* i no de la *lepra*).

En general, l'ús dels epònims ret homenatge a un metge que va descriure per primera vegada una malaltia, un signe o un símptoma, que va idear una tècnica o va fer algun descobriment. L'epònim és d'aquesta manera un lligam amb una tradició i un passat la majoria de les vegades gloriós. Però en alguns casos això no és així i l'epònim va lligat a episodis de la història vergonyosos. Així, darrerament s'ha fet palesa la demanda de diversos sectors (Cuerda i Cols 2011, González-López 2010, Keynan i Rimar 2008, Rosner 2008, Strous i Edelman 2007) de suprimir aquells epònims que van lligats a metges que no tingueren un comportament ètic en l'exercici de la medicina en la seva relació amb els pacients o que van dur a terme experiments mancats d'ètica; entre aquests metges hi trobem espe-

cialment alguns de l'Alemanya nazi com ara Hans Conrad Julius Reiter (*síndrome de Reiter*).

Val a dir que la majoria de diccionaris mèdics inclou una gran quantitat d'epònims. La publicació de diccionaris d'epònims (més freqüent en l'àrea anglosaxona) afegeix notorietat a aquest tipus de denominacions. Aquest tipus de publicacions, però, és escàs al nostre país. També s'han publicat llibres i articles en els quals es recullen, a més, dades sobre les persones que en són l'origen. Una obra de referència, l'*Stedman's medical eponyms* (Bartolucci i Forbis 2005), en recull prop de 18.000 (molt pocs, però, d'origen català). Farem referència a continuació als epònims mèdics d'origen català i farem una petita incursió en els epònims no mèdics que tenen origen en un metge català.

3.5 Epònims mèdics catalans

La gran majoria d'epònims mèdics d'origen català procedeix del nom de metges o científics catalans que feren algun descobriment o invenció, als quals —amb el pas del temps i per motius diversos— es va donar el seu nom (Guardiola i Baños 2011b). En els darrers anys (Guardiola i Baños 1999-2016, 2004, 2011c, 2016), hem recollit i estudiat prop de 100 epònims, originats per una seixantena de catalans que han contribuït de diferents formes a la internacionalització de la medicina catalana, molts d'ells en èpoques especialment difícils de la nostra història no gaire llunyana. La Taula 1 inclou un llistat detallat de tots aquests epònims.

Val la pena remarcar que hi ha epònims catalans en gairebé totes les disciplines mèdiques; en trobem en medicina interna, farmacologia, dermatologia i hematologia, així com en oftalmologia, reumatologia, urologia o cardiologia; també en endocrinologia, neurologia i traumatologia i en tantes altres especialitats. Alguns epònims, a més, han tingut una repercussió important en la medicina.

Taula 1. Metges i científics catalans que han donat lloc a epònims mèdics

Metge o científic català	Epònim
Hermenegild Arruga i Liró	Les operacions d'Arruga ²⁷ La pinça d'Arruga L'espèculum d'Arruga
Adolf Azoy i Castañé	La prova d'Azoy
Ignasi Barraquer i Barraquer	El mètode o operació de Barraquer (la facoèrisi)
Lluís Barraquer i Bordas	Els signes de Barraquer i Bordas
Joaquim Barraquer i Moner	La tècnica d'extracció de la cataracta de Barraquer
Josep Ignasi Barraquer i Moner	Les tècniques de Barraquer en queratoplàstia refractiva (la queratofàquia i la queratomileusi)
Lluís Barraquer i Roviralta	La lipodistròfia progressiva de Barraquer-Simons
Antoni Bayés de Luna	La síndrome de Bayés
Jesús Maria Bellido i Golferichs	La reacció de Müller-Bellido-Bürger
José Boix-Ochoa	El procediment de Boix-Ochoa
Ricard Botey i Ducoing	L'anestèsia local de Botey El mètode de Gluck-Botey La resecció submucosa de Killian-Botey
Pere, Josep i Ramon Brugada i Terradellas	La síndrome dels Brugada
José Cañadell i Carafí	La tècnica de Cañadell
Josep Maria Cañadell i Vidal	La síndrome de Vilanova-Cañadell

27. L'obra *Stedman's medical eponyms* inclou onze epònims, entre instruments i intervencions, que porten el nom d'H. Arruga.

Metge o científic català	Epònim
Francesc Canivell i de Vila	El cistòtom de Canivell
Martí Carbonell i Juanico	El reflex de Carbonell-Pérez del Pulgar
Gaspar Casal i Julián	El collar de Casal La malaltia de Casal
Bonaventura Casals i d'Echaz	El casalímetre El casalimagnes
Jordi Cervós i Navarro	L'encefalitis granulomatosa reticulohistiocitària de Cervós-Navarro
Fernando Collado i Herrero	L'esquirectomia precoç de Collado
Manuel Corachán i García	La gastropèxia de Corachán
Frederic Duran i Jordà	El mètode de Duran
Francesc Duran i Reynals	El factor de difusió de Duran Reynals
Pere Farreras i Valentí	L'osteosclerosi endòstica pneumopàtica de Farreras
Jaume Ferran i Clua	El vaccí de Ferran
Amadeo Foz i Tena	El <i>Psychrobacter fozii</i>
Pere Gabarró i Garcia	L'empelt en escaquer de Gabarró La placa de Gabarró El dermatom de Gabarró
Salvador Gil i Vernet	L'anestèsia extradural de Gil Vernet
Josep Maria Gil-Vernet i Vila	Les operacions de Gil-Vernet ²⁸
Antoni de Gimbernat i Arboç	El lligament de Gimbernat
Enric Juncadella i de Ferrer	El punt de Juncadella Ferrer

28. Amb el nom *operació de Gil-Vernet* es coneixen quatre operacions diferents: la pielotomia extensa, la trigonoplàstia, l'autoplàstia vesical amb un penjoll posterosuperior i el trasplantament renal amb aprofitament de les vies excretors del receptor

Metge o científic català	Epònim
Segimon Malats i Codina	El bàlsam de Malats
Fernando Martorell i Otzet	L'úlcera de Martorell La síndrome de Martorell El signe de Martorell La prova flebogràfica de Martorell La síndrome de la fiblada de Martorell
Josep Masdevall i Terrades	L'opíata Masdevall
Emili Mira i López	El test de Mira L'axistèreòmetre de Mira
Pere Nubiola i Espinós	La malaltia de Nubiola
Rafael Orozco i Delclós	La placa d'Orozco
Agustí Pedro i Pons	El signe de Pedro Pons L'esplenomegàlia gastrorràgica hemocitopènica de Pedro Pons
Tomàs Àngel Pinós i Marsell	El signe de Pinós
Pere Piulachs i Oliva	La síndrome de Piulachs-Hederich El signe de pinçament del flanc de Piulachs
Ramon Pla i Armengol	El bacteri de Ravetllat-Pla Els corpuscles de Ravetllat i Pla
Jaume Piñol i Agudé	La síndrome de Vilanova-Piñol
Pere Piulachs i Oliva	La síndrome de Piulachs-Hederich El signe de pinçament del flanc de Piulachs
Ignasi Ponsetí i Vives	El mètode de Ponseti

Metge o científic català	Epònim
Antoni Puigvert i Gorro	L'operació de Puigvert La malaltia de Puigvert
Joaquim Ravetllat i Estech	El bacteri de Ravetllat-Pla Els corpuscles de Ravetllat i Pla
Josep Ribera i Sans	El mètode de Ribera
Jaume Rotés i Querol	La malaltia de Forestier-Rotés Querol
Emili Roviralta i Astoul	L'ectòpia gàstrica parcial de Roviralta La síndrome de Roviralta La tècnica de Duhamel-Roviralta-Casas
Lluís Sayé i Sempere	La síndrome de Burnand-Sayé
Máximo Soriano i Jiménez	La periostitis deformant de Soriano
Eduard Tolosa i Colomer	La síndrome de Tolosa-Hunt
Josep Trueta i Raspall	El mètode Trueta
Enric Vidal i Colomer	El símptoma de Vidal Colomer
Xavier Vilanova i Montiu	La síndrome de Vilanova-Cañadell La síndrome de Vilanova-Piñol

Si ens preguntem quina ha estat la importància real dels epònims catalans a la història de la medicina, la resposta és òbvia: molt variable d'uns a uns altres. N'esmentarem alguns, sense voler ser exhaustius. Alguns són de sobres coneguts, d'altres no tant. El *lligament de Gimbernat* (Antoni Gimbernat i Arboç) està present als llibres d'anatomia, el *mètode Trueta* va ajudar a salvar moltes vides i les abans esmentades tècniques dels Barraquer han ajudat a recuperar la vista a milions de persones. L'últim gran exemple és la *síndrome dels Brugada*, de la qual la base de dades *PubMed* ja inclou més de 3.000 referències. Entre els que no són tan coneguts trobem, per exemple, l'epònim de Duran i Jordà (*mètode de Duran*), el metge que amb aquest mètode que inventà feu possible les transfusions “a

distància” durant la Guerra Civil i obrí les possibilitats als bancs de sang, una contribució poc reconeguda en el nostre àmbit fins fa uns pocs anys.

També trobem importants metges l'epònim dels quals té potser avui un protagonisme marginal: Azoy (la *prova d'Azoy*), Bellido (la *reacció de Müller-Bellido-Bürger*), Corachán (la *gastropèxia de Corachán*), Farreras (l'*osteosclerosi endòstica pneumopàtica de Farreras*), Nubiola (la *malaltia de Nubiola*)... Tots són exemples de grans personatges que van fer possible que Catalunya tingui un extraordinari prestigi com a país de bona assistència sanitària i capdavantera en la recerca biomèdica i que van contribuir de forma decisiva al progrés, i de vegades a la creació, de les seves especialitats.

Els epònims, però, no només provenen de noms de persones; com ja hem comentat, també n'hi ha que s'originen en el nom d'institucions, ciutats o països (taula 2). Catalunya ha estat també l'origen de diversos epònims mèdics. Així, està present en el nom d'una hemoglobina (*Hemoglobin F Catalonia*) i un bàlsam, ara ja en desús, es coneixia com a *bàlsam català*. Barcelona dona nom a diverses antitrombines i fibrinògens, així com a una hemoglobina i una protrombina, a més del conegut *test Barcelona* d'exploració neuropsicològica i d'un criteri de millora de la cirrosi biliar primària, el *criteri de Barcelona*. El Centre de Crítics de l'Hospital de Sabadell ha donat a conèixer internacionalment el *Sabadell score*, mentre que a l'Hospital Clínic de Barcelona va tenir el seu origen, el 1999, el *Barcelona Clinic Liver Cancer Staging System* (BCLC), un sistema d'estadificació del càncer de fetge que s'empra a tot el món, i de l'Hospital del Mar de Barcelona provenen els criteris que porten aquest nom. Un altre centre català ha estat l'origen de la denominada *prova de Dexeus*. La *taulinoplàstia*, per altra banda, s'ha batejat així com a referència a l'Hospital Parc Taulí.

Si analitzem els últims epònims catalans veiem que n'hi ha que es deuen a metges contemporanis, molts encara actius professionalment. Però alguns mostren característiques pròpies diferents dels epònims tradicionals. Sovint no porten el nom de cap persona, sinó que s'atribueixen als centres hospitalaris on treballen els autors, com succeeix amb l'Hospital Clínic, l'Hospital del Mar o l'Hospital Parc Taulí, o a les ciutats o al país, com Barcelona, Sabadell o Catalunya. Ja no són sempre tècniques

quirúrgiques, dades semiològiques o troballes anatòmiques. La medicina catalana eponímica també s'ha adaptat als temps actuals i ara trobem calculadores de risc de la insuficiència cardíaca, criteris de millora terapèutica o aparells per a intervencions quirúrgiques. I també és freqüent que s'acompanyin d'un notable reconeixement internacional, de forma que esdevenen, en molts casos, referents per a societats científiques foranes.

Taula 2. Altres epònims mèdics catalans

Origen	Epònim
Barcelona	<i>Antithrombin Barcelona 2</i> ²⁹ <i>Antithrombin III Barcelona</i> ²⁹ <i>Antithrombin III Barcelona 2</i> ²⁹ Calculadora Barcelona del risc de la insuficiència cardíaca (Calculadora BCN Bio-HF) Criteri de Barcelona <i>Fibrinogen Barcelona I</i> ²⁹ <i>Fibrinogen Barcelona II</i> ²⁹ <i>Hemoglobin Barcelona</i> ²⁹ <i>Prothrombin Barcelona</i> ²⁹ Test Barcelona
Catalunya	Bàlsam català <i>Hemoglobin F Catalonia</i> ²⁹
Centres hospitalaris catalans	<i>Barcelona Clinic Liver Cancer Staging System</i> (BCLC) — Sistema d'estadificació del càncer de fetge del Clínic de Barcelona Criteris de l'Hospital del Mar Prova de Dexeus Taulinoplàstia
Sabadell	<i>Sabadell score</i> — Índex de Sabadell

29. Terme inclòs a MeSH (*Medical Subject Headings*) de la National Library of Medicine, tesaurus utilitzat per indexar els articles a la base de dades de bibliografia científica PubMed <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh>

3.6. Epònims no mèdics d'origen mèdic català

La contribució eponímica dels metges catalans no s'ha limitat només a la medicina: el nom d'uns quants metges catalans ha donat lloc a epònims d'altres disciplines (taula 3). A les muntanyes catalanes trobem la *via Gabarró* i la *punta Gabarró* (Pere Gabarró i Garcia, va donar nom a aquests dos epònims geogràfics i a tres de mèdics: l'*empelt en escaquer de Gabarró*, la *placa de Gabarró* i el *dermatom de Gabarró*). En el camp de la botànica, porten el nom de rellevants metges catalans algunes plantes (com ara *Auricula ursi myconi*, *Clarisia volubilis*, *Lapidella Codinae*) i diversos gèneres (per exemple, els gèneres *Barnadesia*, *Campderia*, *Clarisia*, *Condalia*, *Gimbernatia*, *Masdevallia*, *Miconia*, *Palaua*, *Paltoria*, *Puiggaria*, *Queria* i *Soliva*) (Ruiz i Pavón 1794), així com algun insecte (*Conocephalus Puiggarii*) (Guardiola i Baños; 2011c, 2016).

Taula 3. Alguns epònims no mèdics que tenen el seu origen en metges catalans

Metge català	Epònim no mèdic
Miquel Bernades i Claris	Gènere <i>Clarisia</i> <i>Clarisia volubilis</i>
Miquel Bernades i Mainader	Gènere <i>Barnadesia</i>
Francesc Campderà i Camín	Gèneres <i>Campderia</i>
Joaquim Codina i Vinyes	<i>Lapidella Codinae</i>
Antoni Condal	Gèneres <i>Condalia</i>
Antoni de Gimbernat i Arboç ³⁰	Gènere <i>Gimbernatia</i>
Pere Gabarró i Garcia ³⁰	Via Gabarró Punta Gabarró
Josep Masdevall i Terrades ³⁰	Gènere <i>Masdevallia</i>
Francesc Micó	<i>Auricula ursi myconi</i> Gènere <i>Miconia</i>
Antoni Palau i Verdera	Gènere <i>Palaua</i>

30. Aquests metges també originaren epònims mèdics (vegeu la taula 1).

Metge català	Epònim no mèdic
Benet Paltor i Fité	Gènere <i>Paltoria</i>
Joan Ignasi Puiggarí	Falgueres, molses, hepàtiques, algues, diatomàcies, fongs... <i>Puiggarii</i> , <i>Puiggaria</i> , <i>Puiggariella</i> , <i>Puiggariopsis</i> , <i>Puiggariana</i> <i>Conocephalus Puiggarii</i>
Josep Quer i Martínez	Gènere <i>Queria</i>
Salvador Soliva	Gènere <i>Soliva</i>

3.7 Comentaris finals

En medicina, l'ús dels epònims està molt estès i no està exempt de controvèrsies (Baños i Guardiola 1999, Waseem et al. 2005, Whitworth 2007, Woywodt i Matteson 2007, Wright 1991). Aquest tipus de nomenclatura pot plantejar dificultats d'aprenentatge i de comunicació i conduir a errors en els documents científics. Hi ha malalties que tenen més d'un epònim i epònims que es refereixen a més d'una malaltia. A més, alguns epònims, tot i ser iguals, no es refereixen a la mateixa persona. Els epònims poden diferir en diferents cultures i el seu significat pot variar depenent del país on s'utilitzen. El seu ús pot variar molt fins i tot dins d'una mateixa especialitat (Barbeito i González 2009).

Alguns suggereixen que s'abandoni l'ús dels epònims en favor de termes més descriptius i els consideren una rêmora del passat, una terminologia imprecisa, que porta a la confusió i pot impedir el debat científic en un món globalitzat. Però la realitat ens mostra que els epònims són a tot arreu i s'utilitzen àmpliament. Estan presents en les publicacions científiques, en els llibres de text, en els mitjans de comunicació, a Internet... La Classificació Internacional de Malalties de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) n'inclou un bon nombre, la qual cosa indica el seu reconeixement dins de la terminologia mèdica (OMS 2010).

Els epònims han estat durant molt de temps part de la tradició de la medicina, que ens connecta amb el passat. Però, en

el fons, quina és la importància dels epònims per als metges actuals i futurs? Alguns, com ja hem esmentat, creuen que són una rèmorra d'un passat romàntic i, potser, egòlatra. Nosaltres no som uns aferrissats defensors de l'ús dels epònims, però seria injust oblidar les contribucions que els metges catalans van fer en el seu moment de millor activitat professional a la medicina. Moltes d'elles ja han estat ultrapassades, però quines de les que fan els actuals estaran vigents d'aquí a, diguem-ne, només cinquanta anys?

Creiem que la gran majoria dels metges i científics catalans que han originat epònims van contribuir, en molts casos de forma decisiva, al progrés de la medicina. Utilitzar aquests epònims o, en alguns casos, simplement recordar-los, és una manera de retre'ls homenatge.

Bibliografia

- ALCARAZ ARIZA, M. A. (2002). «Los epónimos en medicina». *Ibérica*, 4, 55-73.
- BAÑOS, J. E.; GUARDIOLA, E. (1999). «Medicina y epónimos: el dolor de las vanidades». *Dolor*, 14, 35-36.
- BARBEITO BARBEITO, C.; GONZÁLEZ LAZARINI, N. (2009). «Diferencias en el uso de los epónimos entre distintos textos universitarios de histología». *Enseñanza de las Ciencias*, Número extra, VIII Congreso Internacional sobre Investigación en Didáctica de las Ciencias, Barcelona, 2931-2936.
- BARTOLUCCI, S.; FORBIS, P. (2005). *Stedman's medical eponyms*. 2a. edició. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.
- CUERDA, E.; GONZÁLEZ-LÓPEZ, E., LÓPEZ-ESTEBARANZ, J. L. (2011). «Dermatología en la Alemania nazi». *Actas Dermo-Sifiliográficas*, 102, 6, 423-428.
- DÍAZ ROJO, J. A. (2001). «Nociones de neología. La formación de derivados y compuestos a partir de nombres propios de persona». *Panace@*, 2, 5, 25-30.
- ESTOPÀ BAGOT, R. (2012). «Medicina i llenguatge: les paraules de la salut». *Llenguatge, Societat i Comunicació*, 10, 1-5.
- GARFIELD, E. (1983). «What's in a name. The eponymic route to immortality». *Current Contents*, 47, 5-16.

- GOIC, A. (2009). «Sobre el uso de epónimos en medicina». *Revista Médica de Chile*, 137, 1508-1510.
- GONZÁLEZ-LÓPEZ, E. (2010). «¿Hay que seguir utilizando (algunos) epónimos médicos?». *Medicina Clínica*, 134, 15, 703-704.
- GUARDIOLA, E.; BAÑOS, J. E. (1999). «Eponimia mèdica catalana». *Annals de Medicina*, 82, 161-163.
- GUARDIOLA, E.; BAÑOS, J. E. (1999-2016). Secció: «Eponí-
mia mèdica catalana». *Annals de Medicina*, 82-95. [http://
webs.academia.cat/pages/academ/vidaacad/publica/
annals/annals_w.htm](http://webs.academia.cat/pages/academ/vidaacad/publica/annals/annals_w.htm) i [http://srv.acmcb.es/publicacions/
annals_medicina/](http://srv.acmcb.es/publicacions/annals_medicina/)
- GUARDIOLA, E.; BAÑOS, J. E. (2004). *Eponímia mèdica catalana*. Quaderns de la Fundació Dr. Antoni Esteve. N° 1. Barcelona: Prous Science, S. A. [http://www.esteve.org/
eponimia/](http://www.esteve.org/eponimia/)
- GUARDIOLA, E.; BAÑOS, J. E. (2011a). «Presentació del Quadern núm. 22 de la Fundació Dr. Antoni Esteve: Eponímia mèdica catalana (II)». *Annals de Medicina*, 94, 127-129.
- GUARDIOLA, E.; BAÑOS, J. E. (2011b). «Els *altres* epònims». *Annals de Medicina*, 94, 130-132.
- GUARDIOLA, E.; BAÑOS, J. E. (2011c). *Eponímia mèdica catalana (II)*. Quaderns de la Fundació Dr. Antoni Esteve. N° 22. Barcelona: Fundació Dr. Antoni Esteve. [http://www.esteve.org/
eponimia2/](http://www.esteve.org/eponimia2/)
- GUARDIOLA, E.; BAÑOS, J. E. (2016). *Eponímia mèdica catalana (III)*. Quaderns de la Fundació Dr. Antoni Esteve. N° 38. Barcelona: Fundació Dr. Antoni Esteve. [http://www.esteve.org/
quadern-eponimia-3/](http://www.esteve.org/quadern-eponimia-3/)
- GUTIÉRREZ RODILLA, B. (2001). «La ley exponencial de Pez». *El trujamán*. [http://cvc.cervantes.es/trujaman/antiores/
junio_01/14062001.htm](http://cvc.cervantes.es/trujaman/antiores/junio_01/14062001.htm)
- GUTIÉRREZ RODILLA, B. (2003). «Lo literario como fuente de inspiración para el lenguaje médico». *Panace@*, 4, 11, 61-67.
- HENDRIX, M. (1995). «The legacy of medical students in medical research». *JAMA*, 274, 21, 1735, 1739.
- KEYNAN, Y.; RIMAR, D. (2008). «Reactive arthritis — The appropriate name». *The Israel Medical Association Journal*, 10, 4, 256-258.
- MERTON, R. K. (1957). «Priorities in scientific discovery: A chapter in the sociology of science». *American Sociological Review*, 22, 6, 635-659.

- ORGANITZACIÓ MUNDIAL DE LA SALUT. (2010). *Classificació estadística internacional de malalties i problemes relacionats amb la salut. CIM-10. Edició 2008*. 10a revisió. Volum 2. *Manual d'instruccions*. Barcelona: Servei Català de la Salut.
- RIERA, C. (1999). «Terminologia científica: estudi, mètode i exemples». *Jornada de Presentació de la Comissió Assessora de Terminologia Científica de la Universitat de Barcelona*, 24 de novembre de 1999. <http://www.ub.edu/slc/termens/catcub/actes/riera.html>.
- ROSNER, I. (2008). «Reiter's syndrome versus reactive arthritis: Nazi-phobia or professional concerns?». *The Israel Medical Association Journal*, 10, 4, 296-297.
- RUIZ, H.; PAVÓN J. (1794) «*Florae peruvianaee, et chilensis prodromus, sive novorum generum plantarum peruvianarum, et chilensium descriptiones, et icones. Descripciónes y láminas de los nuevos géneros de plantas de la flora del Perú y Chile por don Hipólito Ruiz y Don Joseph Pavón, botánicos de la expedición del Perú, y de la Real Academia Médica de Madrid*». Madrid: Imprenta de Sancha.
- VAN HOOF, H. (1986). «Les éponymes médicaux: essai de classification». *Meta: Journal des Traducteurs*, 31, 1, 59-84.
- STROUS, R. D.; EDELMAN, M. C. (2007). «Eponyms and the nazi era: Time to remember and time to change». *The Israel Medical Association Journal*, 9, 207-214.
- VIGO, J. (sense data) «El llenguatge científic vist per un treballador de la ciència». *Enxarxa't*, 9. <http://www.ub.edu/enxarxa/article.php?id=901>.
- WASEEM, M.; KHAN, M.; HUSSAIN, N.; GIANNOUDIS, P. V.; FISCHER, J.; SMITH, R. M. (2005). «Eponyms: errors in clinical practice and scientific writing». *Acta Orthopaedica Belgica*, 71, 1, 1-8.
- WHITWORTH, J. A. (2007). «Should eponyms be abandoned? No». *British Medical Journal*, 335, 7617, 425.
- WRIGHT, V. (1991). «In defence of eponyms». *British Medical Journal*, 303, 1600-1602.
- WOYWODT, A.; MATTESON, E. (2007). «Should eponyms be abandoned? Yes». *British Medical Journal*, 335, 7617, 424.

4. Coca-Cola, terme principal; Coke, sinònim complementari: creació de noms de marca i terminologia

Jordi García

JORDI GARCÍA I SOLER

Redactor publicitari i professor del Departament de Publicitat, Relacions Públiques i Màrqueting de la Facultat de Comunicació i Relacions Internacionals Blanquerna. Actualment col·labora com a creatiu de noms de marca a l'agència Neimik, especialitzada en naming i identitat verbal, i anteriorment a les agències Nomen Espanya i Nombra. Exterminòleg del TERMCAT, on va ser el responsable de diversos diccionaris i productes especialitzats.

La primera vegada que vaig saber que existia una disciplina anomenada *naming* o, segons el terme normalitzat pel TERMCAT, *creació de nom*, va ser quan vaig veure en un diari l'anunci d'una agència que buscava creatius de noms que volguessin col·laborar-hi.

Aleshores jo treballava en l'àmbit de la terminologia i vaig pensar que l'art de crear noms per a nous productes no devia estar gaire allunyat de la creació de neologismes especialitzats. Amb aquesta intuïció vaig contestar l'anunci amb la sort que, després d'algunes creacions de prova, vaig integrar-me en l'equip de creatius de l'agència. Ara sé que aquella idea preconcebuda era agosarada i massa simplista. Però continuo pensant que entre la terminologia i la creació de noms de marca hi ha

punts de contacte i certs paral·lelismes. I és d'això que tracta aquest article.

4.1 La noció i el concepte de producte

Quant a la creació neològica, en les dues disciplines el punt de partida, el problema que cal resoldre, és un referent que necessita una denominació. En terminologia es tracta d'una realitat pròpia d'un llenguatge d'especialitat; en el *naming* generalment es tracta d'un producte, un servei o una empresa nous, tot i que de vegades ja existeixen en el mercat, però cal rebatejar-los.

D'altra banda, per poder designar el referent, en terminologia primer cal establir el concepte, és a dir definir els trets semàntics essencials que fan que un terme sigui una unitat de coneixement distintiva en una àrea d'especialitat. Doncs bé, a l'hora crear noms comercials adequats, aquest pas també és cabdal perquè primer hem de fixar molt bé el que anomenem *concepte de producte*, el conjunt de característiques que, d'un producte, en defineixen la naturalesa, les funcions, les prestacions, els beneficis, el públic objectiu, el posicionament, la personalitat o els valors de marca associats.

Això hauria de servir, per exemple, per a evitar anomenar unes galetes que no tenen propietats digestives amb el nom *Digestive*; o batejar un cotxe urbà, de poca cilindrada i baixa capacitat d'acceleració amb el nom *Celerio*; o anomenar *Mattarrania* una marca de cosmètics que diu que elabora productes naturals que cuiden la salut i la Terra. I dic *hauria*, perquè aquests noms són reals, designen productes que ara per ara es comercialitzen en el mercat. Com també existeix *YMEA*, un nom que sembla més la marca d'un producte amb propietats diürètiques que una solució per a alleugerir els efectes de la menopausa. O també *Ahora*, un nom que considero poc afortunat per a un setmanari on, segons el seu director "primarán las piezas largas y profundas, el análisis detenido y la explicación a fondo. (...) Frente a la avalancha de información apresurada que recibimos de los medios digitales y las redes, *Ahora* pre-

tende recuperar las virtudes del periodismo lento, detallado, preciso.”

Tot plegat, què vol dir? Doncs que el *naming* és una disciplina estratègica. I que, a més de tractar-se d'un procés creatiu, és també un procés estratègic. Malgrat que la creació d'un nom és la primera manifestació tangible i visible de la construcció d'una marca, abans d'iniciar un projecte de *naming* caldrà haver fet tota una tasca estratègica prèvia que orientarà la creació de noms. I això és així perquè la tria d'un nom de marca és una decisió que no es pot deixar en mans de la improvisació, la manca d'una metodologia, les presses o el caprici dels gustos personals, perquè si no és encertada, pot tenir conseqüències econòmiques i de reputació molt negatives. I és que cal tenir en compte que de tots els elements que configuren la identitat d'una marca, el nom és el més evident, el més verbalitzat, el més vist, el més escoltat i el més recordat.

4.2 D'aquí a l'eternitat?

De vegades, el *naming* s'usa tàcticament per a donar resposta a accions de màrqueting puntuals. En aquests casos el resultat solen ser noms “amb data de caducitat” perquè estan destinats a desaparèixer una vegada hagin finalitzat aquestes accions. No obstant aquests casos de noms efímers, l'objectiu general de qualsevol nom de marca és perdurar en el mercat el màxim temps possible. És una realitat que el nom és l'element més estable de la identitat d'una marca. El logotip, per posar un exemple, sol ser sotmès al llarg del temps a canvis per actualitzar-ne i modernitzar-ne el disseny.

Malgrat això no és estrany que noms de marca preexistents s'hagin de rebatejar en un procés de *renaming*. Així com en la neologia planificada, a vegades cal reconsiderar un neologisme per motius diversos, com ara manca d'implantació per refús dels usuaris, inadequació lingüística o manca de transparència semàntica, es pot donar el cas que una empresa decideixi o es vegi en l'obligació de red denominar un nom de marca. Els motius més habituals solen ser:

- per raons jurídiques, perquè un nom comercial topa amb un altre nom ja registrat,
- per l'existència de significats o connotacions lingüístiques o culturals indesitjades en un mercat concret,
- pel desprestigi en la reputació d'una marca,
- per fusions o adquisicions d'empreses,
- per un reposicionament causat per la diversificació de les activitats d'una empresa que fa que el nom original esdevingui massa restrictiu,
- per evitar la banalització i la indiferenciació d'una marca quan s'ha convertit en la denominació genèrica d'una categoria de producte,
- per problemes de normativa legal
- per fer més atractiva l'oferta del producte.

4.3 De noms i nomenclatures

Un altre paral·lisme entre el *namings* i la neologia terminològica té a veure amb les relacions de convivència que pot establir un terme o un nom de marca amb altres nomenclatures. En terminologia, a l'hora de proposar un neologisme és habitual fixar-se en les solucions que proposen altres llengües de referència per a designar un concepte i també cal tenir en compte les possibles connexions que la proposta neològica té o podrà tenir en un futur amb termes que hi estan relacionats o de significat proper.

Doncs bé, el brífing creatiu, que és el document que resumeix la informació estratègica d'un projecte de *namings* i que serveix d'orientació perquè els creatius facin la seva feina, hauria d'incloure també el resultat de l'anàlisi de la competència, és a dir el recull dels noms de marques concurrents en la categoria a què pertany el nostre producte. L'objectiu hauria de ser la creació de noms que siguin distintius i notoris.

En relació amb això, talment com en terminologia els termes poden organitzar-se conceptualment en arbres de camp o de coneixement, en l'estratègia de *namings* cal tenir en compte l'arquitectura de marca, és a dir, l'estructura organitzada de la

cartera de marques d'una empresa, que reflecteix les relacions i els rols jeràrquics que s'hi estableixen i que ens servirà per a situar el nou nom en relació amb les marques preexistents i amb la resta de la nomenclatura d'una empresa, tot per assegurar-ne la coherència i un bon encaix.

4.4 Creació de neologismes i de noms de marca

Un altre paral·lelisme que es pot establir entre terminologia i *naming* té a veure amb els mecanismes lingüístics utilitzats en la formació de neologismes i els emprats en la generació de noms de marca. La derivació, la composició, la sintagmació, la truncació, l'adopció o l'adaptació de manlleus, la creació de noms de base toponímica o antroponímica, en definitiva, els recursos lingüístics utilitzats en la creació de nous termes són els mateixos que s'usen en la creació de noms de marques.

Però quina és la diferència? Que la llibertat que tenim els creatius de noms a l'hora de servir-nos d'aquests mecanismes és absoluta perquè el resultat no ha de ser necessàriament un nom que compleixi la norma lingüística. Ja s'ha esmentat abans: la creativitat aplicada al *naming* no és una creativitat totalment lliure, no és la creativitat per la creativitat, sinó que és un procés estratègic condicionat per un brífing que defineix els límits creatius. Ara bé, en el moment que anem per feina i ens posem a generar noms, l'*Ars combinatoria* dels creatius en l'ús de recursos semàntics, morfosintàctics, fonològics i ortogràfics no té límits.

Des d'un punt de vista formal podem fer i desfer al nostre lliure albir. Combinem formants de llengües diferents (*DiaBalance*), combinem formants cultes amb arrels de base popular (*Cookiteca*, *Gastronosfera*), elidim elements lingüístics si es poden sobreentendre (*Toys "R" Us*, *Happn*), utilitzem símbols (*Sanex Zero%*), combinem caràcters numèrics i alfabètics (*7UP*, *KH-7*) o incorporem signes de puntuació (*Yahoo!*). Podem transgredir les regles de formació de mots perquè sovint el que es busca és l'expressivitat, l'efecte sorpresa, en definitiva la notorietat i la distinció. Per aquesta raó, també es recorre a l'ús

de figures retòriques o estilístiques com l'analogia (*Imaginarium*), l'al·lusió (*Honda Odissey*), l'al·literació (*Kit Kat*), l'anàfora (*TomTom*), la paradoxa (*Nollegim*), l'eufemisme (*Dulcolaxo*); o a recursos més lúdics en la formació de noms, com ara anagrames (*Vimeo*, anagrama de *movie*; *Gior*, bifront del cognom *Roig*), palíndroms (*Kayak*), jocs de paraules (*Outòcton*); homofonies (*Pick'ments*); la creació de pseudònims (*Paco Rabanne* = *Francisco Rabaneda*) o noms onomatopeics (*Wallapop*); en definitiva, s'espremen al màxim les possibilitats expressives del llenguatge.

4.5 Els tipus de nom

Quant a la categoria gramatical els termes solen ser majoritàriament substantius i en menor mesura verbs, adjectius o locucions. Quan es tracta de generar noms de marca, en canvi, no ens fixem tant en la categoria gramatical com en el contingut semàntic perquè el que ens interessa especialment és la riquesa de connotacions positives associades als noms.

En aquest sentit, la disciplina del *naming* té una terminologia pròpia que cal conèixer perquè s'utilitza en els brífings creatius. Així, pel que fa al contingut semàntic, la tipologia més comuna de noms que se'ns demana generar està formada per noms descriptius, noms associatius, noms evocatius, noms abstractes i noms arbitraris.

nom descriptiu, informa sobre la naturalesa del producte, el servei o l'organització que designa (*CaixaBank*, *Gas Natural*, *Microsoft*),

nom associatiu, correspon a un nom existent en la llengua general i fa al·lusió a algun benefici o característica de l'empresa, el producte o el servei (*Amazon*, *Barruguet*, *Raid*),

nom evocatiu, és un nom inventat —no existeix en la llengua general— que evoca algun benefici, característica o naturalesa del producte, el servei o l'organització sense descriure'l de manera directa (*Vodafone*, *Sanex*, *Samsonite*),

nom arbitrari, és un nom que correspon a una paraula de la llengua que no té cap relació semàntica directa amb la naturalesa de l'empresa, el producte o el servei que denomina (*Apple, Orange, Camel*),

nom abstracte, és un nom inventat sense contingut semàntic per si mateix (*Kodak, Zara, Häagen-Dazs, Twingo, AstraZeneca*).

Optar per un tipus de noms o un altre té avantatges i desavantatges. Mentre que els noms descriptius són del tot transparents semànticament, en canvi, són poc distintius, són difícils de registrar i no tenen flexibilitat, és a dir tenen escasses possibilitats d'adaptar-se a extensions de la marca futures o a una ampliació de l'activitat empresarial a altres àmbits de negoci. En l'altre extrem, els noms abstractes no tenen transparència semàntica, però la disponibilitat de registre és molt elevada i són molt flexibles. I en un espai intermedi, els noms associatius i evocatus tenen molt contingut semàntic, a la vegada que són molt rics a l'hora d'establir o suggerir associacions de significat amb el referent que designen.

4.6 L'avaluació de noms

Per a determinar la bondat i l'acceptació d'un neologisme especialitzat es recorre a criteris com la correcció lingüística, la relació unívoca entre noció i denominació, la transparència i la motivació semàntiques, la productivitat del terme com a font de possibles derivats, el grau d'implantació entre els usuaris, la correspondència amb llengües internacionals de referència, l'adequació a les recomanacions d'organismes de normalització lingüística (IEC, TERMCAT, IUPAC, ISO, AFNOR) o el consens entre els especialistes.

En la disciplina del *naming* també cal tenir en compte una sèrie de paràmetres que, a més d'orientar la fase creativa, s'utilitzen com a criteris d'avaluació en el procés de selecció de noms. L'objectiu és disposar d'un mètode de valoració que fugi de les decisions subjectives basades en la inconsistència i la

volatilitat dels gustos i els capritxos personals. Així, els aspectes més importants que es tenen en compte a l'hora de triar un nom de marca són:

Credibilitat: l'adequació d'un nom a les principals variables del *branding* d'una marca, com ara la personalitat, el posicionament, la proposició de valor, els beneficis del producte o el públic objectiu.

Notorietat: la capacitat de diferenciar-se de la competència i ser recordat.

Evocació: la capacitat de crear o suggerir associacions múltiples de significat proper amb el producte o amb els seus atributs.

Simplicitat: un nom ha de ser fàcil de pronunciar, llegir, escriure, recordar, demanar, teclejar.

Flexibilitat: un producte, marca o empresa pot créixer i evolucionar; per tant, un bon nom acostuma a ser prou ampli per suportar possibles extensions del negoci.

Connotació: té el nom significats lingüístics o culturals indesitjats en els diferents mercats on actuarà el producte o l'empresa?

Registrabilitat: si no hi ha disponibilitat o viabilitat jurídiques, tot l'esforç estratègic i creatiu previ haurà estat en va.

4.7 La implantació de noms nous

L'objectiu de qualsevol terme nou és que els usuaris el reconeguin i l'identifiquin amb un concepte i s'implanti en la comunicació especialitzada. Igualment, la finalitat d'un nom de marca és que els consumidors identifiquin un producte, el diferenciïn de la resta de productes semblants i, en una situació determinada de compra o de consum, el recordin i el demanin.

Però un bon nom de marca no és necessàriament un amor a primera vista, sinó una primera declaració d'intencions, el principi d'una història. I com en les relacions personals, cal cuidar-lo si volem que creixi i es consolidi. Perquè en un començament,

un nom no és encara una marca: el *branding*, el màrqueting, el disseny gràfic i, sobretot, la comunicació seran els que s'encarregaran que pugui arribar a ser-ho.

En l'àmbit de la terminologia pot ocórrer un fet semblant: una proposta neològica ben vàlida segurament necessitarà temps i tota una sèrie d'actuacions planificades perquè tingui èxit i els usuaris la facin seva. En aquest sentit, així com no és del tot just comparar un nom de marca acabat de crear amb un de ja existent de la competència —aquest últim comptarà amb l'avantatge d'haver recorregut ja camí en el mercat, ser conegut pels consumidors i haver-se emplenat de contingut— una proposta neològica de bell antuvi té tots els números per ser menys valorada o acceptada que denominacions ja implantades i amb més difusió: el recel inicial dels especialistes o dels mitjans de comunicació a considerar formes alternatives a manlles potser és el fet més habitual.

naming	terminologia
Creació de noms de marca.	Creació de neologismes (llengua general o àmbits especialitzats).
Motiu: aparició d'un nou producte o marca.	Motiu: aparició d'una nova realitat que cal denominar.
Finalitat: identificació, diferenciació i demanda d'un producte en el mercat.	Finalitat: reconeixement per part dels usuaris i implantació.
Processos i recursos lingüístics de creació (derivació, composició, abreviació, acronímia, truncació, antroponímia, etc.). Nom resultant: no ha de ser necessàriament correcte des del punt de vista lingüístic.	Processos i recursos lingüístics de creació (derivació, composició, abreviació, acronímia, truncació, antroponímia etc.). Terme resultant: ha de ser correcte lingüísticament.
Concepte: definició clara del producte com a pas previ imprescindible per a la creació d'un nom de marca.	Concepte: fixació conceptual com a pas previ imprescindible per a la creació d'un neologisme.

naming	terminologia
Anàlisi de la competència: quins noms existeixen ja en el mercat en la mateixa categoria de productes?	Anàlisi idiomàtica: com designen el concepte altres llengües?
Organització conceptual: arquitectura de marques.	Organització conceptual: arbres de camp o de coneixement.
Renaming: procés de red denominació d'un nom de marca preexistent, per manca d'èxit comercial, reposicionament, etc.	Reconsideració: procés de red denominació de un neologisme, per inadequació, refús dels usuaris, etc.
Registrabilitat (tot i no ser un requisit d'ús): oficines de patents i marques.	Normalització (TERMCAT, Office de la langue française, FUNDEU, ISO, IUPAC) o normativitat (IEC, RAE).
Creatius: vinculats o sense vincles amb el producte, no necessàriament lingüistes sinó d'àmbits de procedència diversa.	"Creatius": especialistes en la matèria d'especialitat o lingüistes terminòlegs sense vinculació amb aquesta matèria.

5. Creació de noms i condicionants socials

Enric Gomà

ENRIC GOMÀ

Enric Gomà, escriptor i divulgador lingüístic, ha escrit sèries com Temps de silenci, Kubala, Moreno i Manchón, Amar en tiempos revueltos, 39+1, La Via Augusta, Ventdelplà i Poble Nou. Actualment, prepara una pel·lícula sobre Jacint Verdaguer, "El cas Verdaguer". Com a divulgador lingüístic i literari, ha fet els guions de Caçadors de paraules, Català a l'atac, Llibres a l'atac, Mil paraules, Emparaulats dins de Connexió Barcelona i ha estat col·laborador del programa Divendres de TV3 en la secció "Derbi de

variants". A la ràdio, ha col·laborat quatre temporades amb La veu humana, dins del programa El cafè de la República. Va coordinar el llibre sobre propostes de reformes gramaticals Canvi d'agulles, en què va reunir els professionals més destacats de la llengua als mitjans de comunicació. És autor de més d'una vintena de llibres per a nens, com ara Bru Artiac. Operació Gertrudis i Bru Artiac. Operació Sobrassada. Per a adults, ha escrit Ubert tot l'any, una obra divulgativa sobre l'ortografia catalana, i Instruccions per a l'ocupació de Catalunya, 1938, un assaig humorístic sobre la guerra civil.

Adoro els eufemismes. Vinc d'una família que són autèntics campions de l'eufemisme. Vaig créixer envoltat d'eufemismes. Sobretot, dits per dones, encara que també els homes no es quedaven gaire enrere, cosa que no deixa de tenir el seu mèrit.

Un eufemisme és una paraula o expressió que es fa servir en comptes d'una altra considerada malsonant, grollera, ofen-

siva, vulgar. Sobre aquest punt sempre hi ha discrepàncies: el que és groller per a uns, no ho és per a altres. Per contra, en el que tothom es posa d'acord és sobre el caràcter ofensiu. Qualsevol ofensa s'hi val, tant és: vivim a la que salta, disposats a ofendre'ns a la mínima. Hem convertit el món en un festival d'ofenses. Viure indignat no és gaire saludable però tot apunta que proporciona una gran satisfacció.

La meva família pertanyia a la burgesia barcelonina, una mica arruïnada com és costum: les dones s'havien educat en escoles de monges, on el bon to, sempre pudibund, pretesament exquisit i molt atent als aspectes domèstics, consistia en fer servir molts eufemismes. No dir mai res pel seu nom corrent, perquè es considerava vulgar, impropï d'una senyoreta. A *Una comedia ligera*, d'Eduardo Mendoza, hi apareix tot aquest llenguatge tou, pintoresc i vagament ridícul de la burgesia barcelonina, en el castellà de la postguerra.

Els eufemismes evitaven totalment les paraules i expressions pròpies de l'escatologia, paraules automàticament substituïdes per unes altres considerades més acceptables. Calia distingir-se de l'espontaneïtat lingüística de les classes inferiors, com els menestrals, els pagesos i els obrers. "Aquest lloc fa pudor de lavabo". "Aquesta gavardina és color de merdis". "T'has passat una hora a la trona" (la tassa del vàter). "Què has fet? Curt o llarg?" (en el sentit d'orinar o defecar, com els nens anglesos diuen, segons m'informa el Matthew Tree, "fer número u", 'pixar', i "fer número dos", 'cagar'). "No vaig" seria 'no aconseguieixo defecar'. "Avui he anat". "No acabo d'anar". "Beu molta aigua i aniràs". El restrenyiment és una gran font de tresors lingüístics. Perquè el pànic a les paraules escatològiques és un distintiu de la bona societat. Fins i tot una família burgesa de Barcelona adinerada dels anys 40, que no era la meva, no deia mai *cacahuetes*, sinó que deia *huetes*. "Voy a comer unos cuantos huetes".

Impensable, doncs, a casa meva, exclamar "Hòstia!", que prové de l'exclamació popular "Me cago en l'hòstia!". Renegar estava estrictament vetat. Si volies renegar, ja et podies encaminar cap a l'hospici. En aquest sentit, els eufemismes d'"hòstia" són ben coneguts: *òndia*, *ostres*, *òstima*, *ospa*. Vull aclarir que "Os pedrer!" és un eufemisme de l'eufemisme *ospa*: s'hi afegeix aquest *pedrer* i d'aquesta manera s'allunya, encara més, del sentit original, tan incòmode. Com "me cago en la

mar salada”, en què el *salada* reforçaria l'allunyament del sentit original remot, que és molt incòmode: “me cago en la Mare de Déu” i d'aquí, “me cago en la mar”. Cal allunyar-se del reneç, perquè és indecorós i a més a més només faltaria que ens condemnéssim eternament per una simple frase feta.

Per què diem “Collons!”, com a exclamació?, m'he demanat sovint. D'on podria provenir? Jo encara he conegut alguns vells que exclamen “Collons de Déu!”, punt que m'empeny a creure que *collons* provindria de “me cago en els collons de Déu”. Però desisteixo de trobar el document escrit que ho testimoniï. No concebeixo ningú de segles enrere escrivint a consciència aquesta blasfèmia.

Per un últim, un dels cims culminants de l'eufemisme: “Me cago en Ceuta”, en què l'enclavament espanyol a l'Àfrica encobreix la divinitat.

En el cas del cos, cal recordar que *cul*, en català, popularment, és *cony*. “Una dona que ensenya el cul” és que ens ensenya el cony. “Per saber si és mascle o femella, li has de mirar el cul”, fa la dita. A l'Alguer, si han d'engegar algú (a la porra, a la merda, a parir panteres), diuen “Vés al cul de ta mare!”. Queda clar quin cul és. Ja en aquest sentit de ‘cony’ com en el seu sentit recte, els practicants devots de l'eufemisme, que conec tan bé, són incapaços de dir “recular” i diuen, sempre “anar enrere”. També “anar de trompis” és caure de cul. “El cul d'un got” és un concepte que s'evita. Com “el cul de la cadira”.

També, i això m'ho han explicat, abans es veu que en algunes famílies, per designar els òrgans sexuals femenins, se'n deia “els països baixos”. Millor en minúscula, no fos cas que tinguéssim un conflicte diplomàtic. Això m'ho va explicar una senyora de Sabadell i així ho transmeto puntualment: “La meva mare ens deia a mi i a la meva germana: «Nenes, que us heu rentat els països baixos?» Ho deia seriosament, no com a broma”.

Sobre la menstruació, un camp adobat per a l'eufemisme més esplendorós, es deia: “(una dona) tenir els pintors”. “Té els pintors... No es troba gaire bé”. També “tenir la tia Maria”, en desconec la raó. Fa temps que la busco i no l'ensopego enlloc.

Per últim, sobre el cos, la periodista Elisenda Roca em va explicar un eufemisme deliciós: “Tenia una veïna que sempre deia «Coronys!», que ja és l'eufemisme de l'eufemisme”. *Coronys* és l'eufemisme perfecte: un doble salt mortal sense xarxa.

La prostitució també és un àmbit procliu a l'eufemisme. La meva mare fa servir un eufemisme que no he trobat escrit enlloc. Tampoc a cap diccionari, i me n'he llegit molts. "Va estar a punt de casar-se amb una marrintroncli". Com és la seva missió, l'eufemisme encobreix, dissimula, evita. L'eufemisme ennobleix o degrada, tot i que sempre amb un punt de suavitat, de distinció. Abans, de la freixura, els pulmons de be i altres animals venuts per menjar, se'n deia "perdiu".

Per últim, a l'obra de teatre *Els Beatles contra els Rolling Stones*, davant del català directe, espontani i considerat groller, el conseller de Cultura Max Cahner va demanar a Jaume Fuster que hi introduís alguns eufemismes: així és com va substituir *clitoris* per *campaneta la ning-ning*. Com queda patent, l'eufemisme sempre és més suggerent, inquietant i pervers que la paraula corrent. Fa anys que busco la versió corregida d'aquesta obra de teatre, malauradament sense èxit.

En tots aquests eufemismes tradicionals, hi havia un desig d'ennobrir-se. Perquè, no ens enganyem, tots venim de traguiners, pagesos, ramaders. Al segle XIX o al XX, vam ascendir de classe social i l'eufemisme ajudava les famílies a guarnir-se de bon to i així amagar uns orígens modestos.

No és només un fenomen burgès, sinó que tothom aspira a distingir-se dels de més avall. Els menestrals, també. Els que queden a sota de tot són els gitanos. Per això tenen una llengua tan pura.

Què deu tenir a veure aquesta introducció sobre els eufemismes més tradicionals amb la correcció política?, es deuen preguntar vostès. La solució, tot seguit.

Quan triàvem els temes dels capítols a *Caçadors de paraules*, a la segona temporada, el 2008, vaig proposar dedicar un capítol als eufemismes. Una redactora amb molt caràcter ho va rebutjar de ple dient: "Això dels eufemismes són coses del passat. Ara ningú no en fa servir".

Ella no feia servir els eufemismes tradicionals, deia molt "cony", "collons", "la mare que el va parir" i "hòstia puta". Quan algú diu "hòstia puta", es pensa que té raó.

Però no era conscient que tot l'allau de paraules i expressions del políticament correcte o la correcció política són, també, eufemismes.

Substituïm unes paraules per malsonants, vulgars, ofensives, per unes de neutres i, això és el que es pretén, respectuoses.

Perquè el llenguatge substituït entranya, segons alguns, prejudicis horrorosos, propis de persones analfabetes, heteropatriarcals, racistes, xenòfobes, prepotents, etc.

Quan el 1995 van aparèixer els *Contes per a nens i nenes políticament correctes*, de James Finn Garner (Quaderns Crema), vaig pensar que aquell allau d'eufemismes sobre el que l'obra ironitzava, aquí no arribaria mai. "Sants Innocents, tot l'any", com deia la meua àvia.

L'origen de *Contes per a nens i nenes políticament correctes* és una obra de teatre universitària del 1993. No és cap casualitat. La correcció política neix a les universitats als anys 60 i 70 en petits grupuscles activistes i s'escampa als anys 80 i 90 a Estats Units. Al cap d'un temps va arribar a Catalunya.

Harold Bloom, al pròleg d'*El cànon occidental* (Columna, 1994), ens posa en guàrdia contra la irrupció de la correcció política en els estudis literaris, en les aules de la universitat. Bloom ho anomena "l'Escola del Ressentiment": professors, alumnes, tesis doctorals, cursos, seminaris, que analitzen les obres literàries en funció de les seves idees. Sobretot, si consideren que tenien prejudicis sobre els negres i les dones.

En aquest sentit, l'Escola del Ressentiment denuncia Kipling per colonialista, Shakespeare per misogin i Mark Twain per racista. Així és com alguns intenten que a les biblioteques públiques es retirin segons quins títols i, és dur admetre-ho, de vegades se'n surten. La moralitat no té fre.

Tot aquest allau moral sobre la literatura s'encarna, amb encert, en una anècdota explicada pel doctor Ramon Pla i Arxé. Un alumne nord-americà d'estudis literaris va exclamar en una classe que Pla i Arxé feia sobre *Madame Bovary*: "Però l'adulteri està malament!".

Així, doncs, aquest llenguatge ple d'eufemismes contemporanis s'anomena "correcció política" (o "políticament correcte") i aspira a no ofendre cap col·lectiu.

En el món actual, sempre hi ha un o un altre col·lectiu amb activistes aïrats, obstinats i molt dinàmics, que se senten ferits i que exigeixen una altra paraula en comptes de la tradicional, la corrent, en el nostre idioma. El col·lectiu denuncia una opressió, que el llenguatge de la correcció política contribuirà a erradicar.

Per tant, doncs, *subsaharià per negre, magribí per moro*, etc. Sobre els afectats de síndrome de Down, he de reconèixer que no acabo de saber quina és la paraula adequada segons els defensors de la correcció.

El llenguatge políticament correcte ens col·loca a tots en una tensió al caire de l'exabrupte, l'ofensa i la baralla. Sempre, escarafalls, reprensions, renys, menyspreus sobre els que no pronuncien les paraules i expressions beneïdes pels amants de la correcció política.

Ahora, també l'allau de jocs de paraules que genera, humorístics, en converses, en articles (tot un gènere literari), etc., es converteix en molt pesat. Ni els partidaris deixen viure ningú ni els detractors no s'ho saben acabar.

Fa unes setmanes, l'Ajuntament de Barcelona va enviar aquesta piulada: "Els ajuts són per a famílies monomarentals i monoparentals amb ingressos baixos, i dones grans o amb diversitat funcional que visquin soles".

No cal dir que Twitter es va omplir de piulades jocosos sobre el particular, amb propostes com ara *marricidí* i altres d'enginy semblant.

Un altre cas, *donanatge*, que és un homenatge dedicat a una dona. Els seus defensors argumenten que apareix en escrits de Maria Aurèlia Capmany dels anys 70, aspecte que, francament, em sembla irrellevant.

Vivim en una societat indignada, furiosa, tothom rondina, tothom se sent maltractat. Sempre els drets són conculcats continuament. La crispació augmenta per moments. El malestar és creixent.

A partir d'aquí, els grups d'activistes organitzats s'erigeixen en combatents. Aquests col·lectius de denúncia posen en voga una fraseologia, unes paraules claus que els distingeixen de la resta de la societat. Un dels seus objectius és aconseguir que tothom parli com ells. En aquest sentit, defensen la bondat dels seus postulats mitjançant la substitució de paraules considerades ofensives, indignes. Creuen que l'ús d'eufemismes contribueix a conscienciar la societat sobre les discriminacions que denuncien.

Tot plegat, és molt propi de moviments juvenils, que sovint ostenten una puresa estèril i, per què no dir-ho?, fatigant. Però en aquest cas, abasta tota la societat.

En aquests grups, molts hi militen i hi col·laboren de bona fe, convençuts que és el seu deure, al costat d'alguns que utilitzen aquesta lluita que encapçalen per marcar perfil. S'erigeixen en capdavaners d'alguna lluita de denúncia i en fan un modus vivendi, un mecanisme de projecció personal. Qui domina el discurs, domina el poder. El gran lluitador a favor d'una causa sovint aspira a ocupar una plaça de professor, un càrrec polític o de director d'un centre cultural, etc.

El llenguatge de la correcció política defineix qui és un partidari total i absolut de la lluita contra la discriminació determinada. Perquè parla com el cercle del col·lectiu d'activistes. No com els que no han conegut la veritat, si em permeten la ironia.

La correcció política combat, o s'ho proposa, les discriminacions pel que fa al gènere (el sexual, no el literari), l'ètnia, la cultura, l'orientació sexual, la creença religiosa, la discapacitat, l'edat i l'aspecte.

Davant d'una paraula o expressió que el teu interlocutor considera poc respectuosa, encara que aquesta no en fos la intenció, és freqüent que l'interlocutor reaccioni amb escarafalls, reprensions, desdenys. En alguns casos, han arribat a retirar l'amistat. Si ostentes un càrrec, de vegades ho publiquen a les xarxes socials i exigeixen la teva dimissió. Tot plegat provoca por, prevenció, en els parlants. Ja hi ha un bon nombre de paraules que no es poden dir sense arriscar-hi la pau, la tranquil·litat i el bon nom. És el regne del terror. Paraules que ens han acompanyat durant tota la història de la llengua, ara estan vetades.

La correcció política rebutja l'existència dels registres. Exigeix el mateix a un periodista que a una conversa col·loquial entre amics.

Quan no cal que tots els parlants parlem com un diputat del Parlament o un periodista. Jordi Pujol, com a president de la Generalitat, es va disculpar per fer servir la paraula *gitanada*. Jo, que sóc un ciutadà corrent, no m'he de disculpar de res.

Tot sovint la correcció política intenta plantejar la retroactivitat. jutjar episodis històrics en consonància amb la seva lluita en contra d'una discriminació determinada. Així, Joanot Martorell seria un masclista i el general Prim, un racista. Aquest és un exercici gratuït, benpensant, estèril. No s'ha de jutjar mai el passat, ni la llengua del passat, amb els cànons ètics actuals.

A això es dedica l'Escola del Ressentiment, que guanya terreny en els estudis humanístics plantejant en tot moment revisions interessades de la història, l'art i la literatura.

És un fet que els catalans, actualment, tendim a parlar com el telenotícies. Quan no cal. Si els periodistes diuen “subsaharians”, els parlants hem de poder dir “negres”. Sense que ningú no ens atribueixi cap ombra de racisme. Aquesta és i ha estat la paraula natural en català: *negre*. “La meva tia es va casar amb un negre”.

Un altre cas: “A l'escola del meu fill hi ha un francès que té cara de moro”. La frase indica que té unes faccions determinades. Res més. *Moro* és com n'hem dit sempre: el grau de racisme existent dependrà de cadascú. En el meu cas, gens. No accepto que m'ho retreguin i si m'ho retreuen els en faré cas omís. No vull renunciar a tot el joc referencial de la paraula *moro*.

“Afarta'm i digue'm moro”. “Fer moros”. “O tots moros o tots cristians”. “L'oro i el moro”. “Blat de moro”. No ho diré d'una altra manera i no bandejaré de la meva parla la paraula *moro*.

Per sort, *jueu* no pateix els mateixos embats. Però sí que els pateixen els diccionaris. *Judiada*, el *Diccionario de la lengua española* ja no la recull, perquè la Real Academia Española l'ha retirat. Curiosament, *gavatx* (o *gabacho*), que també és despectiu, no s'ha retirat.

Com *negre*. *Nigger* o *nigro*, la paraula anglesa amb un fort matís despectiu, ara l'han substituït per *black*, que casualment és el nostre *negre*, que aquí, en català, la correcció política intenta bandejar.

Recordo una anècdota d'una professora de l'Esmuc a la qual els alumnes se li van revoltar perquè va dir a classe la paraula *negrata*. Fins als 80-90 *negrata* era un augmentatiu de *negre*, creat com *bocata*, *segurata*, *cubata*, *camata*. No tenia connotacions despectives. “La seva germana surt amb un negrata guapíssim”, es deia, si és que la germana en qüestió tenia aquesta sort. Amb el temps, els traductors de les pel·lícules nord-americanes van començar a utilitzar *negrata* com a traducció de *nigger* o *nigro*. Ara la correcció política ens faria dir *afroamericà* o *subsaharià*, però *black* en anglès va guanyant terreny. Mentre que *negre*, en català, en perd.

Quan la professora de l'Esmuc va fer servir *negrata* no tenia cap connotació racista. Van ser els escarafalls dels alumnes que l'hi van atribuir.

Fet i fet, heus aquí la meva proposta: neutralitzar les paraules tradicionals. No evitar-les, sinó dir-les amb neutralitat, perquè són les més naturals i corrents entre els parlants.

En un article del 2007, Carme-Laura Gil escrivia: "A Catalunya hi viu un nombre important d'estrangers d'origen marroquí (segons les dades del padró del 2006, 166.992). Fins no fa gaires anys els anomenàvem sense ni gota de menyspreu *moros*." Aquest és el cas de molts actualment —el meu mateix.

Com *els vells*. Poder-ho dir, sense cap to despectiu. "Els vells dormen menys". "Els vells són espantadissos". "Els vells pateixen per la reducció de la pensió". No cal dir que no penso desdoblar el gènere en *vells i velles*, perquè és obvi que em refereixo a tots dos gèneres.

Així, doncs, defenso que diguem *vell* —amb total neutralitat—, com diem *nen*. Infantesa i vellesa són els dos estadis més distants de la vida i mentre un ha adquirit un to ofensiu, completament gratuït, l'altre se n'ha mantingut al marge. Per sort. Imagineu-vos que ara es considerés que *nen* és ofensiu i que n'hem de dir *infant*, *marrec* o qualsevol altra solució que ens proposessin els defensors de la correcció política. Quina mandra. *Nens* i *vells* són les paraules corrents des del naixement del català. Fem servir aquestes paraules amb normalitat.

Com *negre*, *moro*, *gitano*, etc. A la televisió, sovint sents: "Una dona d'ètnia gitana". Per què no diuen "una gitana"? "Una baralla entre dos clans d'ètnia gitana". Per què no "dos clans gitanos"? No cal dir que *gitano* també té, en català, un ventall molt ric d'expressions. Renunciar-hi comportaria un empobriment molt seriós. "Aquest gerani és molt gitano" explica que creix bé a tot arreu. "El braç de gitano" (i una vegada em van explicar que en una pastisseria de Can Puiggener de Sabadell, on viuen molts gitans, n'hi diuen "braç de paio": pagaria per veure-ho amb els meus ulls). "Gitano blanc", que és un home que porta un estil de vida lliure i independent, com el dels gitans. D'entre totes, la meva expressió preferida, també originària de Sabadell (una gran ciutat): "fer la mirada del gitano", que és: abans d'abandonar una habitació d'hotel, fer una mirada ràpida pertot arreu per comprovar que no et deixes res.

No totes les paraules bandejades per la correcció política són aptes per a neutralitzar i recuperar. *Sudaca* és despectiu d'origen. Sap greu, perquè és breu, àgil i popular. Potser algun dia direm "La literatura sudaca", sense cap ombra de menyspreu, com un adjectiu neutre. Es tracta d'una paraula creada mitjançant el mecanisme de l'escurçament, tant popular: *Castefa* és Castelldefels, *Santaco* és Santa Coloma de Gramenet, *Santcu* és Sant Cugat del Vallès, el *Bonpa* és el Bon Pastor. D'entre tots, el que més m'agrada: *Platjafels*, que és la Platja de Castelldefels. És quillo, sí. Quin mal hi ha? Com deia el bisbe Torres i Bages: "El català serà quillo o no serà".

Com ara *paquí*: en català és una forma col·loquial de *paquistanes*, neutre, sense cap ombra de racisme. Fins i tot "els paquis" són 'els colmados, que molts paquis regenten'. Tinc entès que en anglès és despectiu i que et renyen si goses pronunciar-ho. En català, no ho és: *paquí* és neutre. Val més així. El caràcter ofensiu dependrà de cada parlant.

Com *guenyo*. No entendria que haguéssim d'optar per *estràbic*, que és un terme mèdic. *Guenyo* és la paraula corrent. En aquest sentit, els cecs reivindiquen la paraula cec com la natural, quotidiana, pròpia del català des de temps ancestrals. Per sort, la paraula cec ha rebut el suport de la mateixa ONCE, que és l'Organització Nacional de Cecs d'Espanya. Mai no ha defensat que se'n digués *invident*.

Adoro els eufemismes perquè em permeten duplicitat de formes lingüístiques per a un mateix sentit. Sempre, però, que no m'obliguin a fer-los servir. Que optem per una solució o una altra en funció dels registres, les funcions expressives i els criteris de cadascú. El gran problema de tot plegat són els llibres d'estil: quan en un àmbit que compta amb un llibre d'estil t'obliguen a prescindir d'algunes paraules i triar-ne unes altres. Des de l'administració, els mitjans de comunicació i el món de l'ensenyament, entre d'altres.

Defenso, doncs, fer servir les paraules naturals i tradicionals de la llengua en l'ús col·loquial i natural de l'idioma, sense deixar-nos arronsar pels defensors a ultrança de la correcció política. No cal que tots enraonem com Ramon Pellicer. O com un diputat del Parlament. O com un mestre d'escola. Som homes corrents que tenim dret a fer servir les paraules tradicionals, amb tota la neutralitat del món. Sense que ens acusin de res.

Que els periodistes optin per *subsaharià*, em sembla molt bé si aquesta és la seva opció. Però jo m'estimo més *negre*. Perquè el català no es pot permetre prescindir de la riquesa, els matisos, els jocs interns, que l'han constituït al llarg dels més de deu segles d'existència. Fins ara. I esperem que per molts anys.

(Postil·la: en acabar la taula rodona, una senyora del públic molt distingida se'm va acostar i em va dir: "El felicito pel que ha dit. Jo tinc 87 anys i sóc vella. No sóc gran, sóc vella. Així ho hem dit sempre").

ÍNDEX GENERAL

Introducció

Jordi Bover, director del TERMCAT..... 9

Programa de la jornada 13

1. Reflexions i perplexitats sobre la llengua de Lull
Joan Santanach i Suñol..... 15
Bibliografia..... 31
2. Tendències actuals en neologia catalana: innovar o copiar?
Judit Freixa..... 35
 - 2.1 Introducció: de quina neologia parlo..... 35
 - 2.2 Tendències de la neologia catalana..... 36
 - 2.2.1 La productivitat dels recursos..... 36
 - 2.2.2 El contrast de l'oral i l'escrit..... 38
 - 2.2.3 De què parlen aquests neologismes?..... 39
 - 2.2.4 I quina funció fan, aquests neologismes?..... 40
 - 2.3 Sobre el caràcter propi de la neologia catalana..... 43
 - 2.3.1 Els compostos cultes..... 45
 - 2.3.2 Els derivats..... 46
 - 2.3.3 Els compostos i sintagmàtics..... 47
 - 2.3.4 Els manlleus..... 49
 - 2.4 Conclusions..... 50
3. Creació de termes científics
Elena Guardiola i Josep-Eladi Baños..... 53
 - 3.1 Terminologia científica..... 55
 - 3.2 Terminologia mèdica..... 56
 - 3.3 Els epònims en el llenguatge científic..... 57
 - 3.4 Eponímia mèdica..... 58
 - 3.5 Epònims mèdics catalans..... 61
 - 3.6. Epònims no mèdics d'origen mèdic català..... 68
 - 3.7 Comentaris finals..... 69Bibliografia..... 70

4. <i>Coca-Cola</i> , terme principal; <i>Coke</i> , sinònim complementari: creació de noms de marca i terminologia	
Jordi Garcia	73
4.1 La noció i el concepte de producte	74
4.2 D'aquí a l'eternitat?	75
4.3 De noms i nomenclatures	76
4.4 Creació de neologismes i de noms de marca	77
4.5 Els tipus de nom	78
4.6 L'avaluació de noms	79
4.7 La implantació de noms nous	80
5. Creació de noms i condicionants socials	
Enric Gomà	83

enprimerterme

Els Espais Terminològics són una trobada de caràcter biennal que organitza el TERMCAT per afavorir el diàleg i l'intercanvi de coneixement en aspectes relacionats amb la pràctica terminològica.

En l'edició del 2016, que coincideix amb la celebració de l'Any Lull, s'ha proposat reflexionar sobre els recursos de creació lèxica i, més concretament, sobre la creació en terminologia. Quins recursos va fer servir Ramon Lull per a crear la terminologia que necessitava? Són recursos vius, actualment? En l'era de les xarxes socials, hi ha recursos nous o diferents?

Les intervencions dels experts ponents, recollides en aquest llibre, ens poden orientar per trobar algunes solucions a aquests interrogants.

Amb aquest volum, la col·lecció **En Primer Terme** continua oferint, ara en format electrònic, criteris, mètodes i reflexions a l'entorn de la terminologia.